

Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Işığında Kadının Soyadı

Prof. Dr. Ayşe HAVUTCU¹, Arş. Gör. Yasemin KALKANCI²

Öz

Türk Medeni Kanunu'nda, aile fertlerinin aynı aile adını taşıyarak diğer ailelerden ayırt edilebilmesi ve ailevi bağın kuvvetlenmesi düşüncesiyle aile adında birlik ilkesi benimsenmiştir. İlk kez belirlenmesi dışında, aile adının belirlenmesinde kadına veya erkeğe seçme yetkisi verilmemiştir. Kanun koyucunun toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı olarak, seçimi erkeğin soyadından yana, kendisi yapmıştır.

Soyadı, kimliğin bir parçası olması nedeniyle taşıdığı büyük değere rağmen Türk Medeni Kanunu m.173 ve m.187 uyarınca evlenme ve boşanma ile kadının soyadı sürekli değişmektedir. Üstelik bu değişiklik kadına seçim hakkı tanınmadan, tamamen iradesi dışında ve kanunen gerçekleşmektedir. Görüldüğü üzere aile adı olarak sadece erkeğin soyadının tercih edilmesi nedeniyle kadın, cinsiyete dayalı farklı hukuki muameleye maruz kalmaktadır. Evlenen kadının ancak talep ettiği takdirde önceki soyadını kocasının soyadından önce gelecek şekilde taşımaya devam etmesine izin verilmesi ve boşanan kadının boşandığı kocasının soyadını ancak hâkimin izniyle taşımaya devam edebilmesi, kadının kişilik değerlerine yönelik ihlali ortadan kaldırmamaktadır.

Çalışmamızda kadının soyadına ilişkin düzenlemeler ve önem arz eden içtihatlar kronolojik sıra ile ortaya konmuş, gelişen çağla birlikte değişen toplumsal ihtiyaçlara ayak uydurmaya çalışan kanun koyucunun ve yargıçların yönelimleri vurgulanmıştır. Türk Hukukunda kadının soyadı meselesinin tarihsel gelişimi ikiye ayrılarak incelenmiş, Anayasa Mahkemesine bireysel

¹ Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ayse.havutcu@yasar.edu.tr; ORCID: 0000-0002-6290-4131

² Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, yasemin.kalkanci@yasar.edu.tr; ORCID: 0000-0002-0225-4632

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 10.11.2020 - Kabul Edildiği Tarih: 27.11.2020

DOI: 10.17932/IAU.HFD.2015.018/hfd_y06i2001

başvuru yolu açılmadan önceki durum ile sonraki durum kategorize edilerek güncel gelişmeler ve kararlar ışığında konu mümkün olduğunca gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kadının soyadı, bireysel başvuru kararları, kadın hakları, eşitlik ilkesi, cinsiyet ayrımcılığı*

Woman's Surname In The Light Of The Constitutional Court Decisions On The Individual Application

Abstract

In the Turkish Civil Code, the principle of unity in the name of family has been adopted with the thought of distinguishing family members from the rest of the society by having the same name and strengthening the family bond. Apart from determining the family name for the first time, no choice was given to either the woman or the man. However, it is striking that the legislator himself made the choice in favor of the man's surname, contrary to gender equality.

Despite the great value of the surname due to being part of the identity, the surname of the woman constantly changes with marriage and divorce in accordance with the Turkish Civil Code Art.173 and Art.187. Moreover, this change takes place completely against her will and by law, without granting the woman the right to choose. As can be seen, women are subjected to different legal treatments based on gender, since only the surname of the man is preferred as the family name. The fact that allowing the married woman to continue to use her previous surname preceding her husband's surname only if requested and the divorced woman to continue to use the surname of her husband only with the permission of the judge, does not eliminate the violation of women's personality values.

In our study, regulations regarding the surname of the woman and important jurisprudence are presented in chronological order, and the tendencies of lawmakers and judges who try to keep up with changing social needs by the developing age are emphasized. The historical development of the surname of women in Turkish Law has been divided into two, the situation before and after the individual application to the Constitutional Court has been

categorized and the issue has been revealed as much as possible in the light of current developments and decisions.

Keywords: *Woman's surname, individual application decisions, women's rights, principle of equality, gender discrimination*

I. Genel Olarak: Soyadının İşlevi, Soyadının Kazanılması ve Soyadının Hukukten Korunan Kişilik Değerlerinden Olması

Geleneksel işleviyle soyadı, aynı aileden gelenleri diğer ailelerden ayırt etmeye yarayan bir addır. Adın bir çeşidi olarak soyadı; kişinin toplum içinde bireyselleşmesini, soy bağıını ve soyadına yüklediği toplumsal statüyü dış dünyaya yansıtabilmesi gibi işlevlere sahip olarak kimliğin en önemli unsurlarından birisi olarak karşımıza çıkar³. AİHM kararlarında klasik işlevinden ayrı olarak soyadı; bireylerin mesleki yaşamı, özel ve aile yaşamında, diğer insanlarla sosyal, kültürel ve diğer türden ilişkiler kurma ve geliştirme becerisi açısından önemli olup kişiyi dış dünyaya tanıtmaya fonksiyonu üstlenir. AİHM kararlarında ayrıca soyadının kişinin kimliğinin ve aile bağlarının belirlenmesinde kullanılan bir araç olduğu da ifade edilmiştir⁴.

Adın bir çeşidi olan soyadı; söz konusu fonksiyonları nedeniyle kişinin kimliğinin bir parçasıdır⁵. Soyadı, ön ad ile birlikte kişilik hakkı kapsamına

3 CENGİZ, Bilal: *Türk Hukukunda Ad ve Adın Değiştirilmesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, s.7 vd.; ABİK, Yıldız: *Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2005, s.18, 49; Aynı yönde; ATASOY, Hakan: *Evli Kadının Soyadı Sorunu 'Anayasal mı?', 'Bireysel mi?', Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 5 (70. Yıl Armağanı), 2015, ss.131-170, s.138; BAŞOĞLU, Başak: *Adın Ne Değeri Var?-Evliliğin Kadının Soyadına Etkisi*, *Legal Hukuk Dergisi*, 15. Cilt, 176. Sayı, 2017, ss.3881-3918, s.3882; Aynı yönde AKİPEK ÖCAL, Şebnem: *Kişisel Durum Sicillerinde Kadının Evlenme Ve Boşanma Hallerinde Durumu*, II. Uluslararası Kadın Ve Hukuk Sempozyumu (Ed. GÖKALP ALICA S., Suzan/BASA, Necdet), Cilt 1, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sayı 381, Ankara, 2019, ss.373-387, s.375, 376.

4 AİHM kararlarında soyadının, bireylerin hem mesleki hem de özel ve aile yaşamında diğer insanlarla sosyal, kültürel ya da diğer türden ilişkiler kurabilmesi için önemli olduğu ve kişileri dış dünyaya tanıtmaya fonksiyonunu üstlendiği ifade edilmiştir. Bakınız; *Burghartz-İsviçre Davası*, Başvuru No:16213/90, Karar Tarihi:22.2.1994, s.24; *Stjerna-Finlandiya Davası*, Başvuru No:18131/91, Karar Tarihi:25.11.1994, s.37; *Niemietz-Almanya Davası*, Başvuru No:13710/88, Karar Tarihi:16.12.1992, s.29.

5 Aynı yönde; AKİPEK, Jale G./ AKINTÜRK, Turgut/ ATEŞ KARAMAN, Derya: *Türk Medeni Hukuku, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, 1. Cilt, 10. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, s.432, 433; ÖZTAN, Bilge: *Aile Hukuku*, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s.208, 209; SEROZAN, Rona: *Medeni Hukuk, Genel Bölüm/ Kişiler Hukuku*, 5. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul,

giren kişilik değerleri arasındadır ve kişiliğin korunmasına ilişkin hükümler çerçevesinde korunduğu gibi özel olarak adın korunmasına yönelik sevk edilen hukuki düzenlemeler kapsamında da korunmaktadır. Soyadının kişilik hakkı kapsamında olması, farklı cinslere eşit muamele prensibi açısından önem taşır⁶.

2525 sayılı Soyadı Kanunu m.4 uyarınca *ilk kez* soyadı alınırken bu yetki/görev kocaya verilmiştir. Maddeye göre soyadı seçme vazifesi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olarak kabul edilen kocaya aittir. Hüküm uyarınca kocası ölen ve hâlâ evlenmemiş olan kadın ile evliliği devam etse de kocası akıl hastalığı ve akıl zayıflığı sebebiyle vesayet altında bulunan kadının bu hak ve vazifeye sahip olacağı düzenlenmiştir. Maddenin devamında kocanın ölümüyle kadının evlenmesi veya kocanın önceki fıkra da yer alan sebeplerle vesayet altına alındığı ve evliliğin de zeval bulmuş olduğu durumlarda bu hak ve vazifenin, çocuğun baba tarafından olan kan hısımlarından en yakın erkeğe ve bunların en yaşlısına, bunlar da olmadığında da vasiye ait olduğu düzenlenmiştir.

İlk kez soyadı alınmasına ilişkin bu durum dışında, soyadının kazanılmasında kadınlar açısından evlenme, çocuklar açısından doğum olgusu önem taşımaktadır. Kadın evlendiğinde yine kendiliğinden, kanun gereği kocanın soyadını kazanmakta, aile adı olarak kocanın soyadını taşımaktadır. Böylece aile,

2014, s.472; OĞUZMAN, Kemal/ SELİÇİ, Özer/ OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe: *Kişiler Hukuku*, 14. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019, s.116; KILIÇOĞLU, Ahmet M.: *Medeni Kanun Açısından Kadın- Erkek Eşitliği*, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 1, Ankara, 1991, ss.9-17, s.12; KILIÇOĞLU, Ahmet M.: *Medeni Hukuk-Temel Bilgiler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s.451, 454; ATASOY, s.138; HELVACI, Serap: *Son Yargı Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı*, *Medeni Kanun'un ve Borçlar Kanunu'nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu (17-18-19-20 Şubat 2016): 1926'dan Günümüze Türk-İsviçre Medeni Hukuku* (Ed. AKİPEK ÖCAL, Şebnem/ KAZMACI, Uzun/ AYAR, Ahmet/ SAYIN, Zeliha Gizem/ ÖZÇELİK, Nesli Şen), Yetkin Yayınevi, Ankara, 2017, Cilt 2, ss.771-788, s.772, 777 dipnot 19; MOROĞLU, Nazan: *Kadının Kimlik Sorunu "Kadının Soyadı"*, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt 25, Sayı 99, 2012, ss.245-268, s.246, 266; BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3883; ERBERK ODABAŞI, Özge: *Anayasa Mahkemesi Ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, İzmir, 2017, ss.43-109, s.46; ERGENE, Deniz: *İnsan Hakları Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türk Hukukunda Kadının Ve Çocuğun Soyadı Meselesi Ve Medeni Kanun'da Değişiklik Önerisi*, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Yıl 31, Sayı 2, Ankara, 2011, ss.123-176, s.132, 133; YILMAZ, Merve: *Evli Kadının Soyadı*, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, *Yargıtay Onursal Başkanı A. Nazım KAYNAK'a Armağan*, Yıl 3, Sayı 10, Temmuz 2012, ss.129-151, s.131; ÇELEBİ, Özgün: *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Kadının Soyadı ve Soyadının Çocuğa Aktarımı*, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2019, ss.537-614, s.550.

6 ABİK, s.40.

kocanın/babanın soyadını “aile adı”⁷ olarak taşımaktadır. TMK m.321 uyarınca çocuk, evlilik içi doğumda aile adı olarak babanın soyadını kendiliğinden kazanmaktadır. Ana baba evli değilse, çocuk kural olarak ananın soyadını alır. Ancak evlilik dışı doğan çocuk babaya soybağı ile bağlandığında yine babanın soyadını almaktadır. 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu⁸ m.28 uyarınca tanınan çocuklar babalarının hanesine baba adı ve soyadı ile analarının kimlik ve kayıtlı olduğu yer bilgileri belirtilmek suretiyle tescil edilmektedir. 2505 sayılı Nüfus Hizmetleri Uygulama Yönetmeliği⁹ madde 12 uyarınca çocuğun soyadının belirlenmesinde soybağı esas alınır. 2/1759 sayılı Soyadı Nizamnamesi’nin¹⁰ 2009/14848 sayılı Soyadı Nizamnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tüzükle¹¹ değiştirilen 15. maddesi uyarınca evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğan çocuklar babalarının soyadını taşır, evlilik dışında doğan çocuklar ise analarının soyadını alırlar. Maddenin devamına göre; önceki evliliğinden dolayı annenin çift soyadı taşıdığı durumda çocuk, onun bekarlık

7 BERKİ, Şakir: *Türk Medenî Kanunu’nda Evlenmenin Evli Kadınla İlgili Neticeleri*, Prof. Dr. Hüseyin Cahit OĞUZOĞLU’na Armağan (Ed. İNAN, Ali Naim/ CANSEL, Erol/ ÖZTAN, Bilge/ SİRMEN, Lale/ ERTEN, Ali), Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, ss.101-118, s.114; ÖZTAN, Bilge: *Evlilik Birliğinin Sona Ermesi Halinde Kadının Soyadı Sorunu*, Prof. Dr. Hüseyin Cahit OĞUZOĞLU’na Armağan (Ed. İNAN, Ali Naim/ CANSEL, Erol/ ÖZTAN, Bilge/ SİRMEN, Lale/ ERTEN, Ali), Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, ss.421-439, s.422; ÖZTAN (Aile Hukuku), s.209; ZEYTİN, Zafer: *Türk Medeni Kanunu’nda Kadın Erkek Eşitliğine İlişkin Düzenlemeler*, Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ’ye Armağan (Ed. TEOMAN, Ömer), Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2009, ss.1649-1693, s.1654-1657; AKINTÜRK, Turgut/ ATEŞ KARAMAN, Derya: *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*, 2. Cilt, 20. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2017, s.117; AKİPEK/ AKINTÜRK/ ATEŞ KARAMAN, s.419; KILIÇOĞLU (Medeni), s.454; ZEVLİLİLER, Aydın/ HAVUTCU, Ayşe: *Medeni Hukuk-Temel Bilgiler*, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003, s.132; ZEVLİLİLER, Aydın/ ACABEY, M. Beşir/ GÖKYAYLA, K. Emre: *Medeni Hukuk, Giriş, Başlangıç Hükümleri, Kişiler, Hukuku, Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş* 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2000, s.373; ZEVLİLİLER, Aydın/ ERTAŞ, Şeref/ HAVUTCU, Ayşe/ ACABEY, M. Beşir/ GÜRPINAR, Damla: *Medeni Hukuk (Temel Bilgiler)*, 10. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2018, s.108; HELVACI (Kararlar), s.772; BAYGIN, Cem: 4721 sayılı Yeni Medeni Kanunun’un Evlenme, Boşanma ve Evliliğin Genel Hükümleri Konusunda Getirdiği Değişiklikler, *Bilgi Toplumunda Hukuk*, Ünal TEKİNALP’e Armağan (Ed. ÜLGİN, Hüseyin/ KAYA, Arslan/ NILSSON, Okutan), Cilt 2, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2003, ss.437-461, s.451; ERBERK ODABAŞI, s.47; ERGENE, s.138.

8 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu 29.04.2006 tarihinde 26153 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

9 2020/2505 sayılı Nüfus Hizmetleri Uygulama Yönetmeliği 09.05.2020 tarihli ve 31122 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

10 Soyadı Nizamnamesi, 24/12/1934 tarihli ve 2/1759 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş, 27.12.1934 tarihinde 2891 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. 53. Madde uyarınca nizamname hükümleri, 02.01.1935 tarihinden itibaren uygulanmıştır.

11 2009/14848 sayılı Soyadı Nizamnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tüzük, 29.04.2009 tarihinde 27214 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

soyadını taşır, evlilik dışında doğmuş çocuklar, ana ve babanın birbirleri ile evlenmesi veya babalarının tanınması ya da hâkimin babalığa karar vermesi ile babanın soyadını alır.

II. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu Açılmadan Önce Evli Kadının Soyadı Konusundaki Gelişmeler

743 sayılı mülga Medeni Kanun'da, aile fertlerinin aynı adı taşıyarak diğerlerinden ayırt edilmesinin kolaylaşacağı ve aralarındaki ailevi bağın kuvvetleneceği düşüncesinde şekillenen *aile adında birlik ilkesinin* benimsenmiş¹² ve kocanın soyadı aile adı olarak tercih edilmişti. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda da aile adının belirlenmesinde aynı düşünce etkili olmuştur.

Gerek önceki Medeni Kanun'da geren yürürlükteki Medeni Kanunu'muzda aile adı olarak kocanın soyadının tercih edilmesi, 1954 yılından beri iç hukukumuzda dahil olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (*AİHS*)¹³, aile ve özel hayata saygıyı düzenleyen sekizinci maddesini ihlal edici niteliktedir. Bu durum aynı zamanda, 1985 yılından beri taraf olduğumuz *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)*¹⁴ ile girdiğimiz taahhütlere de aykırıdır: CEDAW 16/c maddesi ile taraf devletler, eşlerin, evlilik döneminde ve boşanma sırasında aynı haklara ve yükümlülüklerle

12 HELVACI, Serap/ KOCABAŞ, Gediz: *Fransız, Alman, İsviçre Ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Mehmet Akif AYDIN'a Armağan, 21. Cilt, 2. Sayı, 2015, ss.615-644, s.633, 634; HELVACI, Serap: *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Ve Anayasa Mahkemesinin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 35, Sayı 1, 2015, ss.157-169, s.158; eTMK m.153 için değerlendirme; HAVUTÇU, Ayşe: *Türk Medeni Kanunu'nda Kadın-Erkek Eşitliğine Ters Düşen Hükümler ve Reform Çalışmaları*, İzmir Barosu Dergisi, Sayı 1, İzmir, 1998, ss.7-17, s.12 vd.

13 Türkiye, Avrupa Konseyinin 04.11.1950'de kabul ederek üye devletlerin imzasına açtığı ve 03.09.1953'de yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini (İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi) 04.11.1950 tarihinde ihtirazi kayıt koyarak imzalamıştır. İhtirazi kayıta, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesine Ek Protokolün ikinci maddesinin, 03.03.1924 tarih ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanununun hükümlerini ihlal edemeyeceği ifade edilmiştir. Sözleşme, 10.03.1954 yılında 6366 sayılı İnsan Haklarını Ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi Ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun onaylanıp 19.03.1954 tarihli ve 8662 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilmiş, sözleşmenin onay belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğinde depo edildiği 18.05.1954 tarihte Türkiye için yürürlüğe girmiştir.

14 Türkiye, 01.03.1980 tarihinde imzaya açılan ve 03.09.1981 tarihinde yürürlüğe giren Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'ne çekincesiz katılmış ve 18792 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 11.06.1985 tarihli, 3232 sayılı Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine Katılmanın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ile uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunca 24.07.1985 tarihinde 85/9722 sayılı kararla onaylanmış ve 14.10.1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

sahip olmasını sağlayıcı düzenlemeler yapmakla yükümlüdür. CEDAW m.16/g uyarınca soyadı, hem kadın hem de erkek için kişisel hak olarak düzenlenmiştir. Diğer taraftan, Türk Medeni Kanunu'nun aile adına ilişkin düzenlemeleri, en üst hukuk normu olarak, Anayasa'mızın ailenin Türk toplumunun temeli olduğu, kadın-erkek arasındaki eşitliğe dayalı olduğuna dair 41'inci maddesine de aykırı düşmektedir¹⁵.

Pozitif hukukumuzda evli kadının evlenmekle kendiliğinden aile adı olarak kocanın soyadını taşıma zorunluluğunun yargı kararlarında tartışılmaya başlanılmasında ilk adım ÜNAL-TEKELİ kararı ile atılmıştır.

Ayşe ÜNAL TEKELİ'nin, evlenmekle kocasının soyadını aile adı olarak almak istememesi, bekarlık soyadını taşımaya devam etmek üzere açtığı davada 1995 yılında Karşıyaka 4. Asliye Hukuk Mahkemesi, 743 sayılı Medeni Kanun'un 153. Maddesinin emredici olduğu gerekçesiyle davacının talebini reddetmiştir. Karar Yargıtay tarafından da onanmıştır. Ancak, toplumsal ihtiyacı daha fazla göz ardı edememiş olacak ki, kanun koyucu; 1997 tarihinde m.153'te değişikliğe¹⁶ giderek; evlenmekle kocasının soyadını alacak olan kadının, evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabileceğini ancak daha önce iki soyadı kullanan kadın bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabileceğini hüküm altına almıştır. Bu düzenleme ile kadının, kocanın soyadı olan aile adını taşıma mecburiyeti kaldırılmasa da kadına sınırlı bir seçim hakkı tanınarak aile adında birlik ilkesinin katılığından ödün verilmiştir¹⁷. Ancak düzenleme sosyal ihtiyacı karşılamaya yetmemiş ve soyadına ilişkin çeşitli talepler, yargıya intikal

15 Özel ve aile hayatına saygı hakkını düzenleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve CEDAW'nin iç mevzuatta yürürlüğe girmesi ve toplumsal ihtiyaçların kadının soyadı ile ilgili düzenlemenin gözden geçirilmesini gerekli kılması nedeniyle; 1990 yılında 743 sayılı mülga Medeni Kanun m.141'de boşanan kadının bekârlık soyadını geri alacağı düzenlenmiş ve boşandığı kocanın soyadını taşımakta menfaati olduğu ve kocanın bu durumdan zarar görmeyeceği sabit olduğunda kadının talebi üzerine kocanın soyadını taşımasına izin verilebileceği, şartlar değiştiğinde de kocanın iznin kaldırılmasını isteyebileceği yönünde değişikliğe gidilmişti. Ancak, bu küçük değişiklik dışında aile adı konusunda temel düzenlemeden taviz verilmemişti. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda da aynı tutum sürdürülmüştür.

16 14.05.1997 tarihli 4248 sayılı Türk Kanunu Medenisinin 153 üncü Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun, 22.05.1997 tarihli ve 22996 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. 743 sayılı mülga Türk Kanunu Medenisi m.153, 4248 sayılı Kanunun 1. maddesiyle değişikliğe uğramıştır.

17 ABİK, s. 92; HELVACI (Kadının Soyadı), s.158, 159.

etmeye devam etmiştir¹⁸.

1998 yılında Anayasa Mahkemesi, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi m.153'ün, Anayasa m.12 ve 17'ye aykırı olduğu iddiası ile yapılan *iptal başvurusuna red cevabı vererek*¹⁹, bu konu hakkındaki görüşünü ortaya koymuştur. Mahkeme, Anayasanın kanun önünde eşitliği düzenleyen 10. maddesi, temel hak ve hürriyetlerin niteliğini düzenleyen 12. maddesi, kişinin dokunulmazlığı ile maddi ve manevi varlığını düzenleyen 17. maddesi kapsamında değerlendirme yapmış ve sosyal gerçekler ile kamu yararı ve kamu düzeni gibi nedenlere dayanarak red kararı vermiştir.

İptal talebini esastan red eden kararın gerekçesine göre; soyadı seçme görevi ve hakkı evlilik birliğinin başkanı olan kocaya ait olduğundan kocasının soyadını taşıyan evli kadının tek başına soyadının değiştirilmesini isteme yetkisi bulunmamaktadır. Kararda evlenen kadının kocasının soyadını alacağına dair düzenlemenin sosyal gerçeklerin doğurduğu zorunluluklardan ve yıllar boyu kökleşmiş bir geleneğin kurumsallaştırılmasından kaynaklandığı, ayrıca kuşaktan kuşağa doğumla geçen aile isminin, aile birliği ve bütünlüğünü devam ettirici özelliği olduğu, aile birliğinin sağlanması için yasakoyucunun eşlerden birisine öncelik tanıdığı ve kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar nedeniyle soyadının kocadan geçmesinin yasakoyucu tarafından tercih edildiği, kadının başvurusu halinde kocasının soyadıyla birlikte kızlık soyadını da kullanabileceği, kadının kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yaratmadığı, Anayasa'nın 10. Maddesinde öngörülen eşitliğin herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmediği ifade edilmiştir. 743 sayılı Medeni Kanun'un m.153 hakkındaki iptal talebini bu gerekçelerle esastan red eden Anayasa Mahkemesi kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından itibaren on yıl boyunca aynı maddenin Anayasa'ya aykırılığı nedeniyle iptali istenemeyeceğinden²⁰, 2008 yılına kadar soyadına ilişkin düzenlemeyi Anayasa Mahkemesi önüne götüremeyecek olan Ayşe ÜNAL TEKELİ, evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanma talebini 2004 yılında AİHM'e taşımıştır²¹.

18 BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3888 vd.

19 Anayasa Mahkemesi, T.29.09.1998, E.1997/61, K.1998/59 (15.11.2002 tarihli ve 24937 sayılı Resmi Gazete).

20 1982 tarihli T.C. Anayasasının "Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi" başlıklı m.152/4 uyarınca; "Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz."

21 Ünal Tekeli-Türkiye Davası, Başvuru No:29865/96, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 4. Daire

Bu sırada, kadın ile erkek arasındaki eşitliği anaysal güvence altına almak gereksinimi duyan kanun koyucu, 2001 yılında Anayasa m.41'e ekleme²² yapmış ve Türk toplumunun temeli olan ailenin, *eşler arasında eşitliğe* dayandığını ifade etmiştir. Ancak 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı *Türk Medeni Kanununda*, tüm bu gelişmelere rağmen ilgili maddede önemli bir değişikliğe gidilmemiştir. TMK m.187 uyarınca kadının, evlenmekle kocasının soyadını alacağı, evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruya kocasının soyadının önünde önceki soyadını da kullanabileceği ve daha önce iki soyadı kullanan kadının, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabileceği düzenlenmiş ve m.173 uyarınca da boşandıktan sonra kadının, evlenmeden önceki soyadını yeniden alacağı, ancak boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceğini ispatlaması halinde istemi üzerine hâkimin kocasının soyadını taşımasına izin vereceği, ancak daha sonra koşulların değişmesi halinde kocanın bu iznin kaldırılmasını isteyebileceği düzenlenmiştir.

Bu sırada 2003 yılında iç hukuka dâhil olan ve ayrımcılığı her ne sebeple olursa olsun yasaklayan *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi*²³; tüm medeni ve siyasi hakların kullanılmasında cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi gerektiğini ve sözleşmeye taraf devletlerin, *evlilik devam ederken ve sona erdiğinde eşlerin evlilik konusunda eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olması* için gerekli önlemleri alacağını ifade etmiştir²⁴. Kadın ve erkek arasındaki

Kararı, Karar Tarihi: 16.11.2004.

22 03.10.2001 tarihi ve 4709 sayılı Kanunun 17. maddesiyle bu fıkranın sonuna "ve eşler arasında eşitliğe dayanır." ibaresi eklenmiştir. Kanun, 17.10.2001 tarihli ve 24556 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

23 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilen ve 1976 yılında yürürlüğe giren *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*, Türkiye tarafından 2000 yılında imzalanıp 2003 yılında onaylanarak 04.06.2003 tarih ve 4868 sayılı *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun* ile iç hukukumuzda kabul edilmiştir. Kanun, 18.06.2003 tarihinde 25142 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

24 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 28 No'lu Genel Yorumu'nda; kadınların erkeklerle eşit haklardan yararlanmasını engelleyen temel etmenler; gelenek, tarih, kültür ve dini eğilimler olarak açıklanmıştır. Komite, ayrımcılığın tamamen ortadan kaldırılması için taraf devletlerin sunacakları raporlarda ayrımcılığın hangi sebeple gerçekleştiğine, kadınların haklardan eşit faydalanmalarını engelleyen kültür, gelenek gibi faktörlere ilişkin bilgilere yer verilmesini istemiştir. Komite'nin ayrımcılık yasağına ilişkin 18 No.'lu Genel Yorumu'nda ise; taraf devletlerin ayrımcılığı engellemeye yönelik yasal tedbirler almasının yanında, özel ve tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilen ayrımcı uygulamalara da yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, evlilikten doğan hak ve yükümlülükler hususunda eşlerin eşit olduğu, evlenmeyle beraber uyrukluk kazanma,

eşitliğin açıkça anayasal güvence altına alınması ihtiyacına sessiz kalamayan kanun koyucu, 2004 tarihinde Anayasa m.10'a eklediği²⁵ fıkra ile *kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu* ve devletin bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğunu düzenlemiştir.

Mülga Kanun'da olduğu gibi Türk Medeni Kanunu'nda da *aile adında birlik ilkesi* kabul edilmiş²⁶ ve aile adının belirlenmesinde -ilk kez belirlenmesi dışında- kadına veya erkeğe seçme yetkisi verilmemiş, erkeğin soyadı aile adı olarak belirlenmiştir. Kadının sadece evlenmeden önceki soyadını kullanmasına ya da kocanın evlenme ile kadının soyadını taşımaya başlamasına dair yapılan anlaşmalar, kesin hükümsüzlük yaptırımına tabidir, emredici düzenlemeler karşısında uygulanabilirliği olmaz²⁷. Kadına

kaybetme, soyadı seçme konularında ayrımcılık yapılamayacağı da belirtilmiştir. Türkiye'nin 2012 yılında sunduğu rapora ilişkin gözlemlerini 13.11.2012 tarihinde açıklayan Komite, 2006 yılında Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol I ve II'nin onaylanmış olmasını olumlu karşılarsa da, Türkiye'nin ayrımcılığa ilişkin mevcut mevzuatının kapsamlı olmamasına ve cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılığı yasaklayan maddeye atıf bulunmamasına dikkat çekilmiştir. Bknz.; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 2015 yılı başlangıç raporuna ilişkin sonuç gözlemleri için bkz. (<http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CCPR:C:TUR:CO:1.pdf>); Türkiye'nin başlangıç raporuna ilişkin olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin sonuç gözlemleri için bkz. (<http://www.insanhaklari.info/dokumantasyon/items/show/394>).

25 07.5.2004 tarihli 5170 sayılı Kanunun 1. Maddesi ile Anayasa m.10'da değişiklik yapılmış, kanun 22.06.2004 tarihli ve 25469 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

26 ZEVLİLER/ HAVUTCU, s.218; HELVACI, Serap: Gerçek Kişiler, 8. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.180; HELVACI (Kararlar), s.771, 772; AYAN, Serkan: Anayasa Mahkemesi Kararları ve Çocuklar ile Kadının Soyadına İlişkin Değişiklik Tasarısı Taslağı Işığında Soyadının İlk Kez Edinilmesi, Kendiliğinden Değişmesi ve Değiştirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16. Cilt, 4. Sayı, Ankara, 2012, ss.19-90, s.20, 40; Aynı yönde; EKŞİ, Nuray: Medeni Kanunun Kadının Soyadına İlişkin Hükümünün AİHS, Anayasa, CEDAW ve MÖHUK Kapsamında Değerlendirilmesi, Özel Sayı: (Cilt 8, Sayı 2, Yıl 2011 ve Cilt 9, Sayı 1, Yıl 2012) Prof. Dr. Erhan ADAL'a Armağan (Ed. BUDAK, Ali Cem), Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2012, ss.311-331, s.312.

27 Aynı yönde; HELVACI (Gerçek Kişiler), s.181; HELVACI/ KOCABAŞ, s. 637; HELVACI (Kadının Soyadı), s.160; HELVACI (Kararlar), s.772, 778; YILMAZ, s. 139; AYAN, s.186; ERGENE, s. 129; Emredici hüküm nedeniyle nüfus memurunun bu anlaşmaya uyarak kayıt yapması mümkün değildir. KILIÇOĞLU (Kadın-Erkek Eşitliği), s.12; Ancak farklı bir görüşe göre; eşler evlenme akti yapmadan önce kendi aralarında anlaşarak aile soyadı olarak kadının soyadını belirleyebilir; bu çerçevede hareket eden erkek de TMKm.27/1 uyarınca soyadını haklı sebebe dayanarak değiştirebilir. Bu görüş uyarınca haklı sebebin kapsamı dar tutulmamalıdır. ÖZTAN (Aile Hukuku), s.212, 213; Aynı yönde; ABİK, s.92; ÖZDEMİR, Hayrünnisa: Türk ve İsviçre Medenî Hukukunda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 57, Sayı 3, 2008, ss.261-598, s.574; DOĞAN, Murat: Türk Medeni Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 4, 2003, ss.93-129, s.126; Aksi görüş uyarınca bu yöntemi kullanmak, kanuna karşı hiledir. AKINTÜRK/ ATEŞ KARAMAN, s.117; Aynı yönde; YILMAZ, s.140.

verilen ve genişletilmesi mümkün olmayan seçim hakkında²⁸ geçen “*önceki soyadı*” ifadesinin amacı; kadının evlenmeden önce nüfus kütüğünde yer alan soyadıdır ve kadının bu soyadını aile adından önce kullanmayı tercih etmesi halinde çocuklarının bu soyadı taşıması mümkün değildir²⁹. Evlenen kadının ayrıca bir işlemine gerek kalmaksızın kocasının soyadını kanuna dayanarak edinmesinin karşısında, kendi soyadını kocasının soyadının önünde kullanmak isteyen kadının bu hakkını kullanabilmek için ayrıca işlem yapmaya mecbur kalarak, yetkili merciiere bu iradesini bildirmek zorundadır³⁰. Üstelik evlendikten sonra böyle bir talepte bulunulacaksa, yazılı olarak talepte bulunması bir geçerlik şartıdır³¹. Neyse ki; burada en azından belli bir süre içinde talepte bulunma zorunluluğu olmaması olumlu sayılabilir; kadın böylelikle, nikah akdi üzerinden ne kadar süre geçerse geçsin, dilediği zaman bu hakkını kullanabilecektir³².

Aile adının belirlenmesinde, ilgili düzenlemelerde ailede birlik ilkesi esas alınarak eşlerin ortak soyadı taşıması benimsenecek ise bu, eşlerden her birine ortak soyadının belirlenmesinde eşit hak tanınarak da sağlanabilir. Bu durumda, ne AİHS’ne ne de Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme’ye aykırılık yaşanır³³. Aile adında birlik ilkesinin, cinsiyetler arası eşitlik prensibi ile birlikte yürüyebilmesi için hangi eşin soyadının ortak

28 Eşin kişiliğinin korunmasının güçlendirilmesi prensibi çerçevesinde kadının, kocasının soyadının önünde bekarlık soyadının kullanılabilmesine dair seçimlik hak tanınmıştır. ÖZTAN (Aile Hukuku), s.189, 209; Aynı yönde; DURAL, Mustafa/ ÖĞÜZ, Tuğfan/ GÜMÜŞ, M. Alper, Türk Özel Hukuku, Cilt 3, Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş 14. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019, s.165; ÖCAL APAYDIN, Bahar, Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselsi Çözüme Kavuşmuş Mudur?, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6. Cilt, Sayı 2, 2015, ss.545-458, s.437.

29 HELVACI/ KOCABAŞ, s.638; HELVACI (Kadının Soyadı), s.160; MORTAŞ, Süleyman: Evlenen Kadın İle Velayeti Kadına Bırakılan Çocuğun Soyadının Belirlenmesinde “Kocanın Soyadı” Parametresi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, Ankara, 2016, ss.311-369, s.322 dipnot 45; AYAN, s.23; ERGENE, s.139.

30 HELVACI/ KOCABAŞ, s. 638.

31 Kadının başvurusunun sadece biçimsel bir anlam taşıdığını, evlendirme ya da nüfus memurunun iznine gerek olmadığı, durumun sadece aleni hale gelmesi için düzenlemenin öngörüldüğü yönünde bakınız. ZEVKLİLER/ ACABEY/ GÖKYAYLA, s.375; ABİK, s.91; Ancak öngörülen işlemin biçimsel işlev taşıdığı, hak sahipliğine etki etmeyeceği ifade edilse dahi aleniyet için öngörülen başvuru işleminin geçerliliği yazılı olmasına bağlanmıştır. Bekarlık soyadını fiilen kullanabilmesi için kadının, yine başvuruda bulunarak ek külfeti yerine getirmesi gerekecektir.

32 DURAL, Mustafa/ ÖĞÜZ, Tuğfan: Türk Özel Hukuku, Cilt 2, Kişiler Hukuku, 16. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2015, s.177; ABİK, s.79, 91; HELVACI/ KOCABAŞ, s. 638; HELVACI (Gerçek Kişiler), s.181; YILMAZ, s.139; AYAN, s.40.

33 AYAN, s.74, 75.

aile adı olacağı konusunda taraflara seçim hakkı tanınması zorunludur³⁴. Aksi takdirde, TMK m.187'deki düzenleme örneğinde olduğu gibi kadın ile erkek arasındaki eşitliği bozan³⁵ ve soyadının kişiliğin parçası olması

34 ÇELEBİ, s.602, 603.

35 Aynı yönde; MOROĞLU (Kadının Soyadı), s.255; MOROĞLU, Nazan: Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadın İnsan Hakları, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Hukuk Fakültesi Kuruluşunun 20. Yılı Armağanı, Sayı 1: Özel Sayı, Cilt 13, 2016, ss.285-317, s.306; ÖZTAN (Aile Hukuku), s.210, 211; ABİK, s.93; OĞUZMAN/ SELİÇİ/ OKTAY-ÖZDEMİR, s.45, 123; SEROZAN (Medeni Hukuk), s.470; SEROZAN, Rona: Anayasa Mahkemesi'nin Yeni Medeni Kanun Kurallarına İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012) (Ed. ÖGÜZ, Tufan/ HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss. 137-167, s.151, 153; NOMER, Haluk: Avrupa Birliği'ne Üye Devletlerde Ve Türkiye'de Evlenen Kadının Ve Ortak Çocuğun Soyadı, Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 22, Sayı 2: Prof. Dr. Ergin NOMER'e Armağan, Beta Basım Yayın, Yıl 22, Sayı 2, 2002, ss.421-450, s.421; OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: Aile Hukukunda Eşitliği Aykırı Hükümler, Prof. Dr. Zahit İMRE'ye Armağan (Ed. HATEMİ, Hüseyin/ SEROZAN, Rona/ ERMAN, Hasan), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mukayeseli Hukuk Araştırma ve Uygulama Merkezi, DER Yayınları, İstanbul, 2009, ss.289-307, s. 292, 293; ZEVLİLİLER/ HAVUTCU, s.241; ZEVLİLİLER/ ERTAŞ/ HAVUTCU/ ACABEY/ GÜRPINAR, s.256; ZEYTİN, s.165, 166; OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: Soyadı Ve İle İlgili İsviçre Medeni Kanunu'nda 2013 Yılında Yürürlüğe Giren Değişiklikler İle Türk Hukukundaki Durumun Karşılaştırılması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, 2016, ss.2017-2032, s.227; ATASOY, s.147, 165 vd.; AYAN, s.41; BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3883, MORTAŞ, Süleyman: ABD Hukuku ile Karşılaştırmalı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Aile Hayatının Korunması (Aileye Multidisipliner Bir Yaklaşım), Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s.521, 523; MORTAŞ (Kocanın Soyadı), s.344; ERDEM, Mehmet: Aile Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019, s.239; HELVACI (Kararlar), s.772; GÖZTEPE, Ece: Anayasal Eşitlik İlkesi Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 54, Sayı 2, Ankara, 2015, ss.101-130, s.113; AYAN, s.41; ERBERK ODABAŞI, s.63, 69; ERGENE, s.130, 131; CEYLAN, Ebru: Yeni Türk Medeni Kanunu'na Göre Kadının Hukuki Durumu, İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2, Cilt 1, 2016, ss.75-125, s.95; ÇELEBİ, s.602; ÖZTÜRK, Necla: Türk Hukukunda Kadına Yönelik Düzenlemeler: Geçmişten Günümüze Genel Bakış, Türk Hukukunda Kadın-Temel Kanunlar, Uluslararası Sözleşmeler Ve Uygulama (Ed. ÖZTÜRK, Necla/ YARAR, Güven/ ARSLAN, Şule), 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, ss.1-41, s.11; AYDIN, Gülşah Sinem: Türk Medeni Kanunu M.187 (Anayasa Mahkemesinin 187. Maddenin İptali İstemini Red Kararı ve Gerekli Görülen Yeni Düzenleme Hakkında Bir Değerlendirme), Prof. Dr. Mustafa DURAL'a Armağan (Ed. ÖGÜZ, Tufan/ GÜMÜŞ, Mustafa Alper/ SARI, Suat/ ÖZEN, Burak/ KURT, Ekrem/ SAĞLAM, İpek), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, ss.246-275, s.248; GÜLER, Zeynep: Türk Hukukunda Kadının Soyadına İlişkin Gelişmeler Çerçevesinde Çocuğun Soyadı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.50; ÇAKIRCA, Seda İrem: Evli Kadının Soyadına İlişkin Güncel Gelişmelerin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 70. Cilt, 2. Sayı, 2012, ss.145-164, s.163, 164; ÇAKIRCA, Seda İrem: Kadın Erkek Eşitliği Açısından MK.m.187'nin Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Rona SEROZAN'a Armağan (Ed. ENGİN, Baki İlkey/ BAYSAL, Başak/ AYDIN ÜNVER, Tülay), Cilt 1, Oniki Levha Yayıncılık, 2010, İstanbul, ss.703-749, s.743; YÜKSEL, Reyhani Sera: Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt 18, Sayı 2, Ankara, 2014, ss.175-200, s.183, 184; ŞANLI ATAY, Yeliz: Kadının Soyadına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararının Cinsiyet Ayrımcılığı Üzerine Düşündürdükleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Kadın Konferansı (09-11 Mayıs 2012) Kadın Olmak Farkındalık ve Özgürleşme Bildiriler

nedeniyle vazgeçilmez niteliğine aykırı bir düzenleme söz konusu olur³⁶.

2004 yılında Ünal-Tekeli davasını³⁷ sonuçlandıran AİHM; AİHS'nin 8. maddesinin, kimlik belirleme ve aile bağı aracı olarak insanın isminin özel ve aile yaşamını etkilediğini, isimlerin kullanımını düzenlemeye kamu çıkarının bulunmasının kişinin ismini özel ve aile hayatı alanının dışında bırakmak için yeterli olmadığını ifade etmiş ve soyadına ilişkin iç hukuktaki düzenlemenin AİHS 8. maddesindeki hakkı ihlal ettiğini kabul etmiştir.

Kadın-erkek arasındaki ayrımcılık yasağını düzenleyen AİHS 14. maddesi çerçevesinde değerlendirmeye giden mahkeme; evli kadınların evlendikten sonra yalnızca kızlık soyadlarını yasal olarak kullanamamasına karşın, evli erkeklerin evlenmeden önceki soyadlarını kullanabilmesinin benzer konumdaki kişiler arasında cinsiyete dayalı “farklı muamele” teşkil ettiğini kabul etmiş ve farklı muameleyi haklı çıkartacak ikna edici gerekçeler gösterilmediği müddetçe AİHS m.14 uyarınca aile birliğini yansıtmaya yönelik önlemlere dair takdir hakkı kapsamında uygulanacak önlemlerin erkek ve kadına eşit şekilde uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Bu kapsamda değerlendirmeye giden mahkemeye göre, kadın ile erkeğe farklı muamelede bulunabilmek için nesnel ve makul bir nedene dayanılması gerekir; kullanılan yöntem ile gerçekleştirilmek istenilen amaç arasında makul bir oransal bağ yoksa, AİHS m.14 ihlal edilmiş olur. Aile birliğinin erkeğin ismi ile yansıtılması geleneği, erkeğin aile içerisinde sahip olduğu birincil ve kadının sahip olduğu ikincil rollerden kaynaklansa dahi ayrımcılık yapmama ilkesine verilen önem çerçevesinde kadın erkek eşitliğine verilen değer, Devletlerin bu geleneği uygulamasını engellemelidir. Yine mahkemeye göre, aile birliğinin ortak bir aile ismi ile yansıtılmaması ne evli kişiler ne de üçüncü

Kitabı (Ed. TECİM, Vahap/ TARHAN, Çigdem/ AYDIN, Can), DEKAUM (Dokuz Eylül Üniversitesi Kadın Hakları ve Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi), İzmir, 2012, ss.182-198, s. 195; Karş. HATEMİ, Hüseyin/ KALKAN OĞUZTÜRK, Burcu: Aile Hukuku, 6. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.86, 87; HATEMİ, Hüseyin/ KALKAN OĞUZTÜRK, Burcu: Kişiler Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s.55; AKINTÜRK/ ATEŞ KARAMAN, s.118.

36 Aynı yönde; MOROĞLU (Kadının Soyadı), s.246; HELVACI/KOCABAŞ, s.640, 641; HELVACI (Kararlar), s.772; ABİK, s.265; ERBERK ODABAŞI, s.63; AYAN, s.19-90, s.81; ÖCAL APAYDIN, s.442; ATASAYAN, Gözde: Kadının Soyadı da Yok, Prof. Dr. Mustafa DURAL'a Armağan (Ed. ÖĞÜZ, Tufan/ GÜMÜŞ, Mustafa Alper/ SARI, Suat/ ÖZEN, Burak/ KURT, Ekrem/ SAĞLAM, İpek), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, ss.199-220, s.217; ATASOY, s.165, 166; GÖZTEPE, s.115; KILIÇOĞLU (Kadın-Erkek Eşitliği), s.12, Karş. HATEMİ/ KALKAN OĞUZTÜRK (Aile Hukuku), s.87; HATEMİ/ KALKAN OĞUZTÜRK (Kişiler Hukuku), 55; AKINTÜRK/ ATEŞ KARAMAN, s.118-120.

37 Ünal Tekeli-Türkiye Davası, Başvuru No:29865/96, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 4. Daire, Karar Tarihi:16.11.2004.

kişiler için önemli, somut sorun yaratır, kamu menfaatini zedeler. Aile birliği düşüncesiyle evli kadınların kocalarının soyadını taşımak zorunda bırakılmaları –önüne kendi kızlık soyadlarını ekleyebilseler de– nesnel ve makul bir neden değildir. Çünkü, aile birliği başka yollarla da -kadının soyadının aile adı olarak benimsenmesiyle ya da eşlerin kendi soyadları dışında başka bir adı aile adı olarak seçip benimsemeleriyle de- yansıtılabilir. Türk Hukukunda kadın evlenmekle kızlık soyadını kocasının soyadı önüne ekleyerek kullanabilir ancak evlenme ile otomatik olarak kendi soyadını kaybetmektedir. Bu, evlenmekle soyadının değişikliğe uğramasını istemeyen kadınların çıkarlarının dikkate alınmadığını göstermektedir.

ÜNAL-TEKELİ davasında AİHM; kocanın soyadına dayalı aile ismi sisteminden başka bir sisteme geçişin doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulmasında sorun yaratabileceğini kabul etse de, bireylerin seçtikleri isme göre saygınlık ve itibarla yaşamalarını sağlamak için toplumdan bir miktar sıkıntı çekmesini beklemenin makul olacağını ifade etmiştir. Böylece kararda; aile birliğinin dış dünyaya ortak bir aile adı ile aksettirilmesi amacı, cinsiyete dayalı ayrımın meşrulaştırılması için yeterli görülmemiş, aile adının belirlenmesinde erkeğin soyadını temel alan iç hukuk düzenlemesinin AİHS -m.8 ile beraber düşünüldüğünde- m.14'ü ihlal ettiği kanısına varılmıştır.

2010'da; evlilikte, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda eşlerin kendi aralarında ve çocukları ile ilişkilerinde *medeni haklar ve sorumluluklardan eşit şekilde yararlanacağı* ve devletlerin çocuklar yararına gereken tedbirleri almalarına bu maddenin engel olamayacağı düzenleyen *İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme*'ye ek 14 Numaralı Protokol (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 14 Numaralı Protokol)³⁸, iç hukukta yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl Anayasa m.10'a eklenen³⁹ cümle ile kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasını yaşama

38 Protokol, 13.05.2004 tarihinde imzaya açılmış ve 1.06.2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Protokol'ü 06.10.2004 tarihinde imzalamıştır. 01.06.2006 tarih ve 5512 sayılı Onaya Uygun Bulma kanunu, 6.06.2006 tarih ve 26190 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Protokol'ün onaylanmasını kararlaştıran 29.06.2006 tarih ve 2006/10693 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Protokol'ün resmi Türkçe çevirisi, 08.08.2006 tarih ve 26253 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 02.10.2006 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Protokol, Türkiye bakımından 01.06.2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 14 Numaralı Protokol, Sözleşme'nin 22/2. ve 24. maddelerini kaldırıp; 23., 28., 29., 31., 32., 35/3., 36., 38., 39., 46. ve 59. maddelerini değiştirmiştir. Ayrıca, 27.maddenin numarası 26 olarak değişmiş ve 26. ile 27.maddeler yeniden düzenlenmiştir. 39 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı T.C. Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile eklemeler gerçekleştirilmiştir.

geçirmekle yükümlü olan devletin, bu amaçla alacağı tedbirlerinin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı düzenlenmiş ve ayrıca anayasaya hüküm eklenerek⁴⁰ *Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru* yolu açılmıştır.

TMK m.153'ün iptali talebini 1998 yılında red eden Anayasa Mahkemesi, 2011 yılında da görüşünden dönmemiş; Anayasanın 2., 10., 12., 17., 41. ve 90. maddesine aykırılık iddiasına dayanan *TMK m.187'nin iptali davasını red etmiştir*⁴¹. Kadının, kocasının soyadını taşımaya yükümlü olmasını hak ihlali olarak değerlendirmeyen AYM'ye göre; iptali talep edilen düzenleme kapsamında kuşaktan kuşağa geçen soyadı, Türk toplumunun temeli olan aile birliği ve bütünlüğünün devamını sağlamaktadır. Mahkeme; Anayasa m.10 ile kanun önünde eşitliğin değil, hukuksal eşitlik düzenlendiğini ve kanun önünde eşitliğin herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmeyeceğini ifade ederek hukuken farklı durumda olanların farklı kurallara tabi olmasının, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik prensibinin ihlali anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca; kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yaratmadığını, farklı durum ve konumlarındaki özellikler ile kimi kişiler, topluluklar için değişik kuralların gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Bir adım ileri giden mahkeme, kadının önceki soyadını kocasının soyadının önüne ekleyerek kullanabilmesi yolunun açılmasıyla, kişilik hakkı ile kamu yararı arasında adil bir dengenin kurulduğunu ifade etmiştir. Kararda; Türk hukukunda aile ismi ile eş anlamda kullanılan soyadının, kişinin kimliğini belirleme işlevi yanında, ailesini ve soyunu belirleme, kişiyi başka ailelerin bireylerinden ayırt etme işlevleri de bulunması nedeniyle, yasakoyucunun nüfus kayıtlarının düzenli tutulması, resmi belgelerde karışıklığın önlenmesi, soyun belirlenmesi, ailenin korunması gibi sebeplerle soyadı kullanımını yasal düzenlemelerle kural altına almaya yetkili olduğunu ifade edilmiştir. Mahkemeye göre; kişilik hakkı çerçevesinde korunan soyadının kullanımına kamu yararı ve kamu düzeni gerekleri uyarınca Anayasa'ya uygun olması koşuluyla müdahalede takdir hakkı bulunmaktadır. Bu kapsamda kararda, yasakoyucunun aile soyadı konusundaki takdir hakkını, aile birliği ve

40 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile Anayasa m.148/3'e hüküm eklenmiş ve herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği düzenlenmiştir. Ancak hükmün devamına göre; başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.

41 Anayasa Mahkemesi, T.10.03.2011, E.2009/85, K.2011/49 (21.10.2011 tarihli ve 28091 sayılı Resmi Gazete).

bütünlüğünün korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi amacıyla ve kamu yararı ile kamu düzeninin gerektirdiği kimi zorunluluklar nedeniyle, eşlerden birisine öncelik tanıyacak biçimde kullanmasının hukuk devletine aykırı bir yönü bulunmamıştır. Mahkeme ayrıca talebin, Anayasa m.90⁴² ile ilgisinin olmadığını ifade ederek⁴³ konuya değinmekten adeta imtina etmiştir. 21.10.2011 tarihinde Resmi Gazete’de kararın yayımlanmasıyla da, yayın tarihinden itibaren on yıl boyunca TMK m.187’nin aynı nedenle iptali talep edilemez hale gelmiştir⁴⁴.

Bu karardan sonra sadece bekârlık soyadının kullanımına izin veren ilk derece mahkemesi kararları üzerine Yargıtay’ın, Anayasa Mahkemesinin red kararına dayanarak bozma yönünde eğilim gösterdiği gözlemlenmektedir⁴⁵. Görüldüğü üzere; AİHM’ne yapılan hak ihlali başvurularında mahkeme, evli kadının soyadına dair iç hukuk hükümlerinin hak ihlali teşkil ettiğini tespit etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni tazminata mahkum etmişse de, somut norm denetimi yapan Anayasa Mahkemesi TMK m.187’yi hukuka aykırı bulmamıştır⁴⁶.

2013 yılında *Levenoğlu-Abdulkadiroğlu*⁴⁷ davasında AİHM, TMK m.187’ye ilişkin değişiklik tasarılarını öne sürerek başvuranın günlük yaşamda ayrımcılığa uğramadığı savunmasını yapan hükümetin hilafına, AİHS

42 1982 tarihli T.C. Anayasasının “Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma” başlıklı m.90/5 uyarınca; Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

43 Kararın eleştirisi için bkz. ODER, Bertil Emrah: Eşitlik İlkesi ve Temel Hakların Norm Alanlarının Somutlaşması Bakımından Evli Kadının Soyadı, *Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu* (21 Mayıs 2012) (Ed. ÖGÜZ, Tufan/ HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss.1-19, s.16; KANADOĞLU, Korkut: Evlilik Ve Ailenin Korunması, *Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu* (21 Mayıs 2012) (Ed. ÖGÜZ, Tufan/ HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss.93-117, s.103.

44 Anayasa m.152/4 uyarınca TMK m.187’nin on yıl boyunca tekrar somut norm denetimine tabi tutulması mümkün değildir.

45 Yargıtay 2.HD, T.18.06.2012, E.2011/7737, K.2012/16695 (Legalbank-Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020)

46 KAYA, Emir: Bireysel Başvurunun Anayasa Yargısına Etkisi; On Yıl Yasağı ve Kadının Soyadı Örneği, *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1* (Ed. SAĞLAM, Musa/ GÜLENER, Serdar/ KAPLAN, Recep), Anayasa Mahkemesi Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2013, s.117-154, s.141.

47 Leventoğlu Albülkadiroğlu-Türkiye Davası, Başvuru No:7971/07, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2. Daire, Karar Tarihi:28.05.2013.

ile korunan hakkın ihlal edildiği yönünde karar vermiş ve aynı yıl içinde benzer iddia ve savunmaların yer aldığı *Tuncer-Güneş*⁴⁸ ve *Tanbay-Tüten*⁴⁹ davalarını da aynı yönde sonuçlandırmıştır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun açılması öncesinde AİHM’ne yapılan başvurular sonucunda AİHM, kişinin soyadının kimliği ve aile bağlarını etkilediğinden söz ederek soyadına ilişkin iç hukuk düzenlemesinin (eMK m. 153/TMK m.187), AİHS m.8 kapsamında olan -özel hayat- aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiği görüşünü sürdürmüştür.

III. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu Açıldıktan Sonra Yaşanan Gelişmeler

2010 yılında yapılan değişiklik sonucu Anayasa m.148/3 uyarınca, olağan kanun yollarını tüketen herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği düzenlenmiş; 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla⁵⁰ de *Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru* yolu açılmıştır. Bu sayede, AİHM’ne başvurmadan önce tüketilecek iç başvuru yolu daha ortaya çıkmış, TMK m.187’ye ilişkin talepler bu kapsamda Anayasa Mahkemesine iletmeye başlanmıştır.

Sevim AKAT EŞKİ Anayasa Mahkemesi’ne yaptığı bireysel başvurusunda⁵¹; evli kadının evlilik öncesi soyadını tek başına kullanmasına engel olan TMK m.187 uyarınca yapılan uygulamanın, kendisini cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz bıraktığı, özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmediği, bu sebeple Anayasa’nın 2., 10., 12., 17., 20., 41. ve 90. maddelerinde yer alan haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüş ve bu ihlalin tespitiyle, uğranılan manevi zararın tazminine karar verilmesi talep etmiştir.

Adalet Bakanlığı’nın görüş yazısını da dikkate alan Anayasa Mahkemesi; Birleşmiş Milletler Medeni Haklar Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü

48 *Tuncer Güneş-Türkiye Davası, Başvuru No:26268/08, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2. Daire, Karar Tarihi:03.09.2013.*

49 *Tanbay Tüten-Türkiye Davası, Başvuru No:38249/09, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2. Daire, Karar Tarihi:10.12.2013.*

50 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı T.C. Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un bireysel başvuruya dair düzenleme getiren 45. ve 51. maddeleri, yine aynı kanunun 76. maddesi uyarınca 23.09.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

51 *Anayasa Mahkemesi, Sevim AKAT EŞKİ Başvurusu, Başvuru No:2013/2187, T.19.12.2013 (07.01.2014 tarihli ve 28875 sayılı Resmi Gazete).*

Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), AİHS, ve AİHM içtihatlarına değinerek, Anayasa'nın kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı kenar başlıklı 17. maddesi ve AİHS'in özel ve aile hayatına saygı hakkı başlıklı 8. maddesi çerçevesinde başvuruyu incelemiştir. AİHM içtihatlarında geçtiği şekliyle soyadın işlevine değinen mahkeme, kadının soyadının AİHS'nin 8. maddesinin koruma kapsamında olduğunu, kadının evlendikten sonra yalnızca evlilik öncesi soyadını kullanmasına ulusal mercilerce izin verilmemesinin, ayrımcılığı yasaklayan 14. maddeye aykırı olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca isim hakkını Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında değerlendiren Anayasa Mahkemesi, evlenmeden önceki soyadın münhasıran kullanımına yetkili idari ve yargısal merciler tarafından izin verilmemesinin, kişinin kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri olan soyadın vazgeçilemezlik, devredilemezlik ve kişiye sıkı surette bağlı olma niteliklerini ihlal ettiğini, TMK m.187'nin uygulanmasının AY m.17'de tanımlanan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkına yönelik müdahale oluşturduğunu ifade etmiştir. Kararda; manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının m.17 kapsamında bir sınırlandırma nedeni bulunmasa da, mutlak hak olmayan bu hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırları bulunduğu ve bu nedenle de AY m.13 çerçevesinde güvence ölçütleri kullanılarak bu hakkın sınırlandırılabilceği, ancak AİHS'nin lafzı ve AİHM içtihadı uyarınca AİHS'nin 8. maddesi kapsamında yapılacak müdahalenin meşru olabilmesi için öncelikle söz konusu müdahalenin yasa ile gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Mahkemeye göre Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında yapılan bir müdahalenin yasallık şartını sağladığının kabulü için, müdahalenin kanuni bir dayanağının bulunması zorunludur. Anayasa m.90 çerçevesinde değerlendirme yapan Anayasa Mahkemesi; m.90 uyarınca temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası bir andlaşma ile kanun hükmünün çatışması halinde, uluslararası andlaşma hükmünün öncelikle uygulanması gerektiğini, birbiriyle çatışan temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir uluslararası andlaşma hükmü ile bir kanun hükmünü önlerindeki olaya uygulamak durumunda olan -başta yargı mercileri olmak üzere- uygulayıcıların kanunu göz ardı ederek uluslararası andlaşmayı uygulamaya yükümlü olduklarını ve bu düzenleme uyarınca, AİHS'nin iç hukukta doğrudan uygulanma kabiliyetine haiz olduğunu belirtmiştir. Kararda; Anayasa m.90/5 uyarınca temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşmelerin hukuk sistemimizin bir parçası olarak sözleşmeler, kanunlar gibi uygulanması gerektiği, bir kanun hükmü ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin olan sözleşme hükümleri arasında bir uyumsuzluk

çıkması durumunda uygulama esnasında temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşme hükümlerinin esas alınmasının zorunlu olduğu, bu kuralın bir zımni ilga kuralı olduğu, temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşme hükümleriyle çatışan kanun hükümlerinin uygulanma kabiliyetinin ortadan kalktığı ifade edilmiştir. Cinsiyetler arası eşitlik ve cinsiyete dayalı ayrımcılıkla ilgili hususların, insan hakları ile ilgili diğer uluslararası hukuk belgelerinde de yer aldığına dikkat çeken mahkeme; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi haricinde ayrıca Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi m.23/f'ye ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin m.16/1-g'ye de dikkat çekmiş, TMK m.148'in hükmünün sözü edilen Sözleşme hükümleri ile çatıştığını tespit etmiştir. Uluslararası sözleşmelerin, evli erkek ve kadının evlilik sonrasında soyadları bakımından eşit haklara sahip olmasını öngören hükümleri ile evli kadının kocasının soyadını kullanması zorunluluğunu öngören iç hukuk düzenlemelerinin aynı konu hakkında farklı hükümler içermesi nedeniyle ilgili sözleşmenin hükümlerinin somut uyuşmazlık açısından esas alınması gerektiğini belirten ve manevi varlık kapsamında güvence altına alınan isim hakkına yönelik müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı tespitinde bulunan Anayasa Mahkemesi; uyuşmazlığı karara bağlayan derece mahkemelerinin, AİHS ve diğer uluslararası insan hakları andlaşmaları ile çatışan TMK m.187'ni karara esas almayarak uyuşmazlık açısından AY m.90 uyarınca uluslararası sözleşme hükümlerini dikkate alması gerektiği sonucuna varmıştır.

Anayasa Mahkemesi, önüne gelen Gülsim GENÇ bireysel başvurusu⁵² ve Neşe ASLANBAY AKBIYIK bireysel başvurusunda⁵³ da konuyu Anayasa m.17 uyarınca incelemiş ve m.90 çerçevesinde m.17'nin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ancak AYM'nin uluslararası sözleşmeler çerçevesinde TMK m.187'nin zımnen ilga edildiği yönündeki yorumuna da ihtiyatla yaklaşmak gerekir⁵⁴.

Bazı yazarlara göre, TMK m.187'nin zımnen ilga edildiği düşüncesi

⁵² Anayasa Mahkemesi, Gülsim GENÇ Başvurusu, Başvuru No: 2013/4439, T. 06.03.2014 (25.04.2014 tarihli ve 28982 sayılı Resmi Gazete).

⁵³ Anayasa Mahkemesi, Neşe ASLANBAY AKBIYIK Başvurusu, Başvuru No: 2014/5836, T. 16.04.2015 (11.07.2015 tarihli ve 29413 sayılı Resmi Gazete).

⁵⁴ Eleştiri için bkz. ERGÜL, Ozan: Bireysel Başvuru Üzerinden Hukuk Methoduna Odaklanmak: Norm Somutlaşması, İhmal Yaptırımı ve İçtihat Farklılığı Özelinde Bir Genel Değerlendirme, Anayasa Yargısı, Cilt 35, Sayı 1, 2018, ss.225-239, s.236, vd.

çekincelere yol açmaktadır⁵⁵. Zira TMK m.187'nin artık uygulanabilir bir hüküm olmadığı, yürürlükten kalkmış olduğu kabul edildiği takdirde; bu maddeye dayanarak tutulan evraklar ve hatta nüfus sicilleri gerçeğe aykırı düşer, kocasının soyadını taşıyan kadınlar da bu nedenle nüfus kütüğünün düzeltilmesi davası açmak durumunda kalırlar⁵⁶. Bazı yazarlar ise TMK m.187'nin yürürlükten kalktığı kabul edilecek olursa, eşinin soyadını almak isteyen kadının kanuni dayanaktan yoksun kalacağını ifade etmektedirler⁵⁷.

Hükümün ilga edildiği kabul edildiği takdirde idarenin farklı idari uygulamalarının oluşacağını ve bunların önlenmesi gerekeceğini ileri süren farklı bir görüşe göre; hakkını korumak isteyen kadının dava açmadan haklarını talep edebilmesi için hükmün zımnen ilga olup olmadığını tartışmak yerine Anayasal ilkerlere uygun yorum ile ayakta tutulması gerekmektedir⁵⁸.

Öğretide, hem AİHM'in vereceği ihlal kararlarını engellemek, hem de TMK m.187'nin yokluğu ile ortaya çıkacak durumla yüzleşmemek için yapılması gereken; emredici kural olan m.187'nin sanki yorumlayıcı hukuk kuralıymışçasına değerlendirmek düşüncesi de ortaya atılmıştır: Bu düşünceye göre, eşler anlaşarak bir tarafın bekarlık soyadını ortak soyadı olarak belirleyebilmeli ya da kadın tek başına bekarlık soyadını taşımayı talep edebilmelidir, ancak taraflarca seçim yapılamazsa bu durumda TMK m.187'nin işletilmelidir⁵⁹.

Bazı yazarlar ise TMK m.187'nin ilga edilmediği, maddenin dikkate alınmayarak ihmal edildiğinin kabulü daha yerinde olacağı düşüncesindedir⁶⁰.

55 Görüşler için bakınız. BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3901-3905.

56 ÖZEN, Burak: *Evli Kadının Soyadı, Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu (10-11 Haziran 2016) (Ed. BADUR, Emel/ TURAN BAŞARA, Gamze), 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2016, ss.163-173, s.167, 168.*

57 ERGÜL (Bireysel Başvuru), s.237.

58 BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3901, 3904.

59 ÖZEN, s.168 ve ayrıca yorum kuralı işletildiğinde çocukların soyadına dair bakınız; s.169, 170; Ancak nüfus idaresinin TMK m.187'yi yorumlaması esnasında yeknesaklığın sağlanması gerektiği yönünde bakınız. ÇELEBİ, s.566.

60 ERGÜL (Bireysel Başvuru), s.238, ERGÜL, Ozan: *Usulüne Göre Yürürlüğe Konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar Kanun Hükmündedir, Yıldırım Uler Armağanı (Ed. ERDAL, Muhammed), Yakındoğu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Lefkoşa 2014. ss.65-87, s.80 vd.; KAYA, s.145 ve özellikle dipnot 24, 146; HELVACI (Kadının Soyadı), s.166; HELVACI (Kararlar), s.787; HELVACI/ KOCABAŞ, s.637; Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucu verdiği karar, TMK m.187'nin iptali anlamına gelmez. Bknz. DURAL/ ÖĞÜZ/ GÜMÜŞ, s.165; AYM'nin AY'ya uygun bulsa da mahkemelerin, AY m.90/5 uyarınca bu hükmü uygulamaktan imtina etmesi gerekir. DUYMAZ, Erkan: *Anayasa Mahkemesi'nin Soyadına İlişkin Kararları Üzerine Düşünceler, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2014, ss. 37-53, s.42; CEDAW m.16/g'nin içerdiği hak, AY m.90 nedeniyle kanun hükmündedir**

Temel hak ve özgürlüklere dair uluslararası sözleşme hükümlerinin TMK m.187 ile çakıştığı durumlarda TMK m.187 uygulanmayacak, uluslararası sözleşme hükümleri öncelikli olarak uygulanacaktır⁶¹. Böylece; AY m.90 işletilmek suretiyle kanun hükmü dikkate alınmayarak uluslararası sözleşme hükümleri her dava kapsamında ayrıca değerlendirilip yargı merciilerince uygulanacak ve alınan karar sadece tarafları bağlayacaktır⁶².

TMK m.187'yi ihmal ederek AY m.90/5 çerçevesinde öncelik verilecek uluslararası sözleşme hükmü olarak, CEDAW m.16/g öne çıkarılmaktadır.

Düşüncemize göre CEDAW m.16/g hükmü soyadı konusunda iç hukukta doğrudan uygulanacak bir kural değildir⁶³. CEDAW m.16/g hükmü ile taraf devletlere kadınlara evlilik ve aile ilişkileri konusunda kadına yapılan ayrımcılığı önlemek için gerekli bütün önlemleri alma görevi verilmekte, özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak örnekseyici olarak sayılan hususlarda ve bunlardan biri olarak kadınlara aile adı, meslek ve iş seçimi de dahil karı koca için eşit kişisel haklar sağlamakla yükümlülüğü getirilmektedir⁶⁴. Bu hükümle Türkiye, taraf devlet olarak sadece eşlere eşit hak sağlamayı taahhüt etmektedir. Bu taahhüdünü, ilgili kanunlarda değişiklik yaparak sağlamakla yükümlüdür ve ne yazık ki halen bu yükümlülük yerine getirilmemiştir, TMK m.187 yürürlüğünü korumaktadır⁶⁵. Hal böyle

ve kadının soyadına dair getirdiği düzenleme ile TMK'ya göre özel hüküm niteliğindedir. TMK'nın ilgili maddesi bu özel hükme aykırı olduğu için AY m.90/5 uyarınca, hakimın sözleşme hükümlerini öncelikle ve doğrudan doğruya uygulaması gerekir. ERGENE, s.160.

61 Aynı yönde; ERBERK ODABAŞI, s.80; ERGENE, s.161; ÇAKIRCA (Gelişmelerin Değerlendirme), s.157; ÖCAL APAYDIN, s.448, 449; ATASOY, s.147; AKİPEK ÖCAL, 381, 382; MORTAŞ (Kocanın Soyadı), s.351; ŞANLI ATAY, s.196; REYHANİ YÜKSEL (Kadın-Erkek Eşitliği), s.185.

62 Aynı yönde; BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3901.

63 Aynı yönde; BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3900; AKBULUT, Pakize Ezgi: Uygulamadaki Güncel Gelişmeler Işığında Evli Kadın Soyadı, Medeni Hukuk Alanındaki Güncel Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (20 Nisan 2017) (Ed. ENGİN, Baki İlkay), Cilt 2: Aile Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2019, ss.99-145, s.119, 122; Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararlarında da, doğrudan uygulanabilecek bir hüküm belirtilmemiştir. BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3900, 3901; AY m.90/5 nedeniyle öncelikle ve doğrudan uygulanması gereken CEDAW m.16/g, somut ve ayrıntılı bir düzenleme içermediğinden doğrudan uygulanamamaktadır. ERGENE, s.161; Karş. CEDAW m.16/g, doğrudan doğruya kadının soyadını düzenlemektedir. TMK m.187'yle çatışan CEDAW m.16/g'nin uygulanması gerekir. ERBERK ODABAŞI, s.80.

64 AIHS'ne taraf devlet olarak Türkiye'nin pozitif yükümlülüklerine ilişkin bakınız. YÜZER ELTİMUR, Dilara: AIHS Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.318-320.

65 Aynı yönde; HELVACI (Kararlar), s.788; ÖZEN, s.101; ÖCAL APAYDIN, s.443; DURSUN, Esra: Türk Medeni Hukukunda Kadın ve Çocuğun Soyadı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.106; TMK m.187 iptal edilmemiştir, yürürlüğünü korumaktadır. ERBERK ODABAŞI, s.102; ÇELEBİ,

olsa da; TMK m.1 uyarınca kanunu özüyle ve sözüyle uygulayacak olan hakimlerin, CEDAW'a ve hatta Anayasaya aykırı düşecek biçimde kadın-erkek eşitliğine aykırı olan düzenlemeyi uygulaması düşünülemez⁶⁶. Zira TMK m.187, soyadı hakkının⁶⁷ kullanımını AY m.17 ve 13'e uygun olmayan biçimde sınırlandırmaktadır. Bu nedenle evli kadının soyadı konusunda örtülü bir boşluk olduğu kabul edilebilir ve evli kadının soyadının değişmesini engellemek üzere mahkemeye başvurması halinde hakim TMK m. 187'yi uygulamaktan kaçınabilir.

Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin verdiği bireysel başvuru kararlarının akabinde sadece bekârlık soyadının kullanımını kabul eden kararlar çıksa da Yargıtay bazı kararlarında ilk derece mahkemesinin hükmünü bozmaya devam etmiştir⁶⁸. Bu kararlarında Yargıtay, taraf olunan temel hak ve özgürlüklere dair uluslararası sözleşmelerde evli kadının evlenmeden önceki soyadını taşıyabileceğine dair açıkça bir hükmün olmaması nedeniyle Anayasa m. 90 çerçevesinde aynı konuda çatışan hükümlerin söz konusu

s.567; Bir görüşe göre; AİHS ve CEDAW hükümleri ile AİHM'nin vermiş olduğu ihlal kararları ve AYM'nin bireysel başvuru kararları, TMK m.187'yi iptal etmemekle birlikte maddeyi emredici hüküm olmaktan çıkarır. GÜVEN, Kudret: Milletlerarası Andlaşmaların Aile Hukukuna Etkisi, Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu (10-11 Haziran 2016) (Ed. BADUR, Emel/ TURAN BAŞARA, Gamze), 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2016, ss.139-155, s.150; Anayasa mahkemesinin bireysel başvuru kararlarından sonra evli kadının bekarlık soyadını kullanmayı seçebileceği, aksi halde TMK m.187'nin işletileceği yönünde bakınız. ÖZTAN (Aile Hukuku), s.211, 212, dipnot 750.

66 Aynı yönde; GÜVEN, s.152.

67 KILIÇOĞLU bu hakkı "kendi ismini devam ettirme ve kullanma hakkı" olarak ifade etmiştir. KILIÇOĞLU (Kadın- Erkek Eşitliği), s.12; ÖDEN/ ESEN ise bu hakkı "kendi soyadını seçme ve kullanma hakkı" olarak ifade etmiştir. ÖDEN, Merih/ ESEN, Selin: Anayasa Mahkemesi ve Evli Kadının Soyadı, Prof. Dr. Erdal ONAR'a Armağan, Cilt 2, Ankara Üniversitesi Yayınları, No: 391, Ankara, 2013, ss.817-837, s.832.

68 Yargıtay 2.HD, T.18.06.2012, E.2011/7737, K.2012/16695 (Kazancı İçtihat-Bilgi Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020); Yargıtay 2.HD, T.12.11.2013, E.2013/6920, K.2013/26077 (Legalbank-Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020); Yargıtay 2.HD, T.27.11.2014, E.2014/16089, K.2014/234993 (Legalbank-Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020); Bireysel başvuru kararlarının dikkate alınarak karar verilmesi gereğine dair karşı oy içeren karar için bakınız: Yargıtay 2.HD, T.21.04.2014, E.2013/23893, K.2014/9497 (Lexpera-Hukuk Bilgi Sistemi, Erişim Tarihi:24.10.2020); Evli kadının sadece bekarlık soyadını kullanma talebinin Yargıtay tarafından kabul edildiği karar için bakınız; Yargıtay 2.HD, T.28.04.2015, E.2014/20471, K.2015/8704 (Kazancı İçtihat-Bilgi Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020); Kararların değerlendirmesi için bkz. ERBERK ODABAŞI, s.91-95; Nüfus müdürlükleri de gelen talepleri red etmiştir. Bknz. ACABEY, Mehmet Beşir: Türk Hukukunda Ailenin Soyadı (Eşlerin Ve Çocukların Soyadı), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19. Cilt, Özel Sayı: Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan (Ed. AYDOĞDU, Murat/ AYAN, Serkan/ KAHVECİ, Nalan/ YAĞCIOĞLU, Ali Haydar), İzmir, 2017, ss.493-512, s.497; BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3897.

olmadığını, AİHM'nin verdiği ihlal kararlarının da iç düzenlemeleri tek başına değiştirmeye yetmeyeceğinden bahisle TMK m.187 değiştirilmediği sürece bu maddenin uygulanması gerektiğine hüküm vermiştir. Daha sonra ilk derece mahkemelerinin direnmesiyle konu, Yargıtay Hukuk Genel Kuruluna taşınmıştır. 2015 yılında verdiği kararında HGK, evlendikten sonra eşin soyadını alma zorunluluğunun eşitlik ilkesine ve Anayasa'ya aykırı olduğunu vurgulayarak *sadece kendi soyadını* kullanmak isteyen kadının *Aile Mahkemesinde dava açarak* bu imkana kavuşabileceğine karar vermiştir⁶⁹. HGK kararında iptali red edilmiş olan TMK m.187'nin, yürürlükte olsa da m.90 uyarınca kanunun göz ardı edilerek uluslararası sözleşme hükümlerinin öncelikle uygulanacağını ve ayrıca evli kadının bekarlık soyadını kullanma hakkını öne sürmesi için haklı ya da önemli bir nedene dayanması gerekmediğini, sosyal ve mesleki hayatında tanınabilirliğini koruması gerektiğini ifade etmiştir. Daha sonra farklı dairelerce HGK kararı emsal gösterilerek aynı yönde kararlar verildiği gözlenmektedir.⁷⁰ HGK kararı çok önemli bir aşama olmakla birlikte TMK m.187'de yer alan düzenlemede değişiklik olmadığı sürece, kendi soyadını kullanmak isteyen evli her kadının hakkını dava yoluyla ileri sürmesi, olağan kanun yolları tükendiğinde de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapması gerekecektir⁷¹.

IV. Evli Kadının Soyadına Dair Getirilen Çözüm Önerileri ve KKTC Örneği

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda, Aile Hukukunda köklü bir reform yapılmasına, evlenmenin genel hükümlerinin kadın-erkek eşitliği ilkesine göre revize edilmesine karşın, Kanunda kadın-erkek eşitliğinin sağlanamadığı yegane konu, evli kadının soyadı olmuştur. Türk Hukuk sisteminde ailenin ortak ad ile temsili prensibi benimsenmiş ve aile soyadı olarak erkeğin soyadı belirlenerek kadın ile erkek eş arasında farklı hukuki tutuma gidilmiştir.

TMK m.187'nin farklı cinsler arası eşitsizliğe neden olmadığını savunan bir görüş; evli kadının münhasıran bekarlık soyadı ile topluma karışmasının

69 Yargıtay HGK, T.30.09.2015, E.2014/2-889, K.2015/2011 (Kazancı İçtihat-Bilgi Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020)

70 Yargıtay 2.HD, T.23.12.2015, E.2015/12978, K.2015/25038 (Legalbank-Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 24.10.2020); Yargıtay 2.HD, T.28.04.2015, E.2015/20471, K.2015/8704 (Kazancı İçtihat-Bilgi Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020); Yargıtay 2.HD, T.23.02.2016, E.2015/20964, K.2016/3188 (Legalbank-Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi:24.10.2020).

71 Aynı yönde; HELVACI (Kadının Soyadı), s.167; ATASOY, s.163; ERBERK ODABAŞI, s.101; İNCE, Nurten: Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2017, ss.37-58, s.54.

geleneklere uygun olmayacağına ve bu durumun ailenin belirlenebilirliğini ortadan kaldıracığına, kadının bekarlık soyadını kocanın soyadının önünde de olsa kullanmasının zaten mümkün olduğunu ileri sürmüştür⁷². Ancak belirtmek gerekir ki isim hakkı; kişilik hakkı olarak erkek için tam koruma sağlar biçimde düzenlenmişken, evlenen kadının soyadının bu korumadan tam yararlanması engellenmiştir⁷³. Tüm hayatı boyunca kişiliğinin parçası haline gelen soyadını dava açmak ya da talepte bulunmak suretiyle ve ancak kocasının soyadının önünde taşıyabilecek olan kadının, soyadına sahip olma ve kullanabilme hakkını etkili bir şekilde kullandığı söylenemez⁷⁴. Erkekten farklı olarak kadın, medeni halini her değiştirdiğinde⁷⁵ soyadını, yani kimliğini de değiştirmek zorunda bırakılmıştır. Evlenen kadın, medeni halindeki değişikliği adını değiştirerek duyurmak zorunda iken, evlenen erkeğin medeni hal değişikliği dışarıdan anlaşılmamaktadır⁷⁶. Soyadını kaybeden kadın açısından konuya bakıldığında görülmektedir ki; soyadın soy belirleme ve toplumdaki yeri belli ederek statü göstergesi olma işlevleri sadece erkek için geçerli olmakta⁷⁷; kadın, anne ve babasından aldığı soyadı evlenmek suretiyle kaybederek aslında kendi soyunun belirliliğini ve var olan statüsünü kaybetmektedir. Evlilik ile yeni kurulan çekirdek ailenin birliği düşünülürken, evlenecek kişinin de aslında başka bir ailenin mensubu olduğu göz ardı edilmektedir. Ayrıca aile adının belirlenmesinde erkeğin de seçim hakkının olmadığından bahisle eşlerin eşit hukuki haklarla donatıldığı düşünülse dahi dikkat çekmek gerekir ki; yasakoyucunun aile soyadı olarak erkeğin soyadını seçmesi, kadını cinsiyetler arası eşitsizliğe maruz bırakmaktadır.

Olması gereken hukuk açısından doktrinde pek çok öneri ortaya atılmıştır:

72 AKINTÜRK/ ATEŞ KARAMAN, s.118, 119; HATEMİ/ KALKAN OĞUZTÜRK (Aile Hukuku), s.86, 87; HATEMİ/ KALKAN OĞUZTÜRK (Kişiler Hukuku), s.55.

73 Aynı yönde; ÖZTAN (Kadının Soyadı), s.430; MOROĞLU (Kadının Soyadı), s.246; ABİK, s.40; ATASAYAN, s.201; GÖZTEPE, s.115; ATASOY, s.161; ÇELEBİ, s.554.

74 Aynı yönde; AKBULUT, s.125; Karş. Yargı kararları sonucunda kadın-erkek eşitliğinin ihlali engellenmiştir. REYHANİ YÜKSEL, Sera: Kadın Ve Erkeğin Eşit Haklara Sahip Olması İlkesinin Aile Hukuku Alanında Uygulanması, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019, Sayı 145, ss.397-420, s.402.

75 TMK m.187 sebebiyle kocasının soyadını alıp tüm evrak ve kayıtlardaki bilgileri güncellemesi gereken kadının, TMK m.173 uyarınca boşanırken tekrar bilgilerini değiştirmek zorunda kalmasına dair yapılan eleştiri için bakınız. KILIÇOĞLU, Ahmet M.: Aile Hukuku, Genişletilmiş 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2017, s.126, 173.

76 Aynı yönde; ABİK, s.93, 115; AKİPEK ÖCAL, s.380; İNCE, s.52.

77 MOROĞLU (Kadının Soyadı), s.246, 247; ATASOY, s.160, 161, ATASAYAN, s.201.

Örneğin bir fikre göre, evlilik öncesinde eşler taraflardan birinin soyadını aile soyadı olarak belirleyebilmeli ya da evlilik öncesi soyadını münhasıran kullanmaya dair seçim⁷⁸ yapabilmelidir. Anlaşamazlarsa, hiçbir işleme gerek kalmaksızın kocanın soyadı aile adı olarak belirlenmeli, kadına talep etmesi halinde bekarlık soyadını taşıma hakkı tanınmalıdır⁷⁹.

Bu öneri benimsenecek olursa, ortak soyada dair eşiyle anlaşma sağlayıp bu yöndeki seçimini belirtmeyen kadının, kendi soyadının arkasında kocasının soyadını kullanmaktan başka çaresi kalmaz. Bu prensip benimsendiğinde, cinsiyetler arası farklı hukuki muamelenin devam etmesi kaçınılmazdır. Zira erkeğin soyadını kullanmaya devam edebilmesi için hiçbir işleme gerek kalmazken, evlenen kadının bekarlık soyadını, yani kendi kişiliğini koruyabilmesi için bu konuda ek işlemde bulunması ve hatta karşı tarafı ikna ederek kendi soyadını ortak aile soyadı olarak kabul ettirebilmesi gerekmektedir. Ortak soyad seçimi yapılmadığında erkek, kadının soyadını almazken; kadın yine erkeğin soyadını taşımak durumunda olacaktır. Evlenen kadının sadece karşı tarafı ikna edememesi nedeniyle erkeğin soyadını alması, bu durumu irade dışı olmaktan kurtarmaz. Bekarlık soyadını taşımaya devam etmek isteyen ancak evlenen kadının; iradesi dışında kocasının soyadını alarak ikinci bir soyadı kullanmaya mecbur bırakılması, isim hakkına yapılan bir müdahaledir. Burada önemli olan; kadının iradesi dışında soyadında eklemeli-çıkarma yapılarak, isminin değişikliğe uğratılmasıdır. Bu noktada kadın, ancak aile adı olarak kendi soyadını kullanabildiğinden, kocasının insafına bırakılmaktadır. Otomatik olarak kocanın soyadını -bekarlık soyadının ardında ya da münhasıran- taşıyacak olan kadın için evlilik, kişiliğinin değişimine razı olmak anlamına gelmektedir. Bir yandan çocuk gelin ve zorla evlilik olguları gibi sosyal gerçekler göz önüne alındığında; erkek cinsinin baskın olduğu toplumlarda her kadının özgürce iradesini ortaya koyup aile soyadı olarak kendi soyadını öne sürebilmesi ve eşine bunu kabul ettirebilmesi mümkün görünmemektedir. Ancak sözleşme özgürlüğü çerçevesinde -bazen fiilen mümkün olmasa da- taraflara anlaşma imkânı tanınmasıyla bu çözümün

78 Evlenen kişileri soyadını değiştirmek mecburiyetinde bırakmamak gerekir gerekir. Şimdilik en azından, taraflara aile soyadının belirlenmesi konusunda karar verme yetkisi verilmelidir. OKTAY ÖZDEMİR (Eşitliğe Aykırı Hükümler), s.293; Taraflara bu şekilde seçim hakkının tanınmasının, aile hukukuna ait “düzenleme serbestisinin bulunmaması ilkesi”ne aykırı olacağına ilişkin bakınız. AKINTÜRK/ ATEŞ KARAMAN, s.118.

79 Ayrıca; aile soyadı olarak kendi soyadı seçilmeyen eş, evlilik öncesi soyadını bu soyaddan önce kullanabilir. ZEYTİN, s.1655, dipnot 19, 1656, 1657; MOROĞLU (Kadının Soyadı), s.268; Aynı yönde; CEYLAN, s.96.

halihazırdaki düzenlemeye göre daha hakkaniyetli bir sistem getirdiği de gerçektir. Ayrıca birinin soyadının aile soyadı olarak belirlenmesi konusunda taraflara seçim hakkı tanınmasının, evliliğin gerçekleşmesine engel olabilecek düzeyde önemli anlaşmazlıklara sebep olabileceği endişesi⁸⁰ de, kişinin iradesi dışında soyadını değiştirmeyi haklı kılar düzeyde değildir. Zira aile birliği kurmak üzere yola çıkan bir çiftin, taşıyacakları soyad konusunda uzlaşa sağlayamayıp daha yolun başında iken aile kurmaktan vazgeçmesi durumunda suç, hukuki düzenlemede aramamak gerekir.

Bir başka öneri⁸¹ farklı cinsler arasında kanun önünde eşitliği sağlamak için her iki eşe bu konuda seçim hakkı tanınmalı, evlenmeden yapacakları anlaşma ile taraflardan birinin soyadını ortak soyadı olarak seçebilmesine imkan verilmeli ve aile adı olarak kendi soyadı seçilmeyen tarafın bekarlık soyadını bu soyadın önünde⁸² kullanmasına izin verilmelidir. Ancak seçim yapılmadığı durumda taraflar, kendi soyadlarını kullanmaya devam edebilmelidir.

Daha özgürlükçü bir yaklaşım olan başka bir düşünceye⁸³ göre; tek bir sistemin taraflara dayatılması yerine birden fazla seçenek arasından belirlenecek yol üzerinden seçimlerin gerçekleşebileceği bir sistemin kurulması daha uygun olacaktır. Tarafların iradelerine olabildiğince yer vermeyi amaçlayan bu son sistemde, eşler sadece kendi soyadlarını kullanmaya devam edebilecek ya da ortak soyadı belirleyebilecektir. Şayet ortak soyadı kullanımına karar

80 Bknz. BAYGIN, s.452.; Problemi çözen bir görüşe göre koca, kadının bekarlık soyadını aile soyadı olarak kabul etmediğinde, her iki tarafın soyadı birlikte kullanılarak aile soyadı belirlenebilecektir. SEROZAN (Medeni Hukuk), s.473; Öne sürülen bir diğer fikre göre; hangi eşin soyadının önde yazılacağı konusunda anlaşma sağlanamadığında, alfabetik sıra takip edilebilir. GÜLER, s.214, 215.

81 SEROZAN (Medeni Hukuk), s.473, 474; SEROZAN (Yeni Medeni Kanun), s.153; NOMER, s.448, 449; ÇAKIRCA (Eşitlik), s.747, 748; DURSUN, s.119, 120; AYDIN, s.269-271; Taraflar anlaşmayı evlilik sonrasında da yapabilmelidir. ACABEY, s.510; Biraz farklı bir görüşe göre; kendi soyadı aile adı olarak seçilmeyen taraf, evlenme başvurusu yaparken ya da evlendikten sonra talep ederek evlilik öncesi soyadını aile adının önünde kullanabilecektir. Ayrıca, aile adı üzerinde anlaşma sağlanamadığında iki taraf da kendi soyadlarını taşımaya devam edecektir. Ancak taraflardan biri evlenme başvurusu yaparken ya da evlendikten sonra talep ederek kendi soyadının önünde eşinin soyadını taşıyabilecektir. ERGENE, s.166.

82 Bekarlık soyadını ön ad kapsamına alarak çözüm arayan bir görüşe göre; bekarlık soyadını aile adının önünde kullanmak isteyen taraf, bu adı ön ad kısmına eklemelidir. Bu şekilde kimliğinin ön ad kısmında ismini ve bekarlık soyadını taşımalıdır. Böylece kişinin bekarlık soyadı, evlenmeye ya da boşanmaya bağlı olarak değişmeyen ön adın kapsamında kalacaktır. MORTAŞ (Kocanın Soyadı), s.357; MORTAŞ (Aile Hayatının Korunması), s.530.

83 GÖZTEPE, s.129, 130.

verilmişse bu soyad, eşlerden birinin soyadı olabileceği gibi tarafların ikisinin soyadını birleştiren bir isim de olabilecektir⁸⁴. Bu görüşe göre 18 yaşını henüz doldurmamış olan çocuk, eşlerden birinin soyadını ya da belirlenen ortak soyadı alacak ancak iki tarafın soyadından oluşan ortak soyadı alan çocuk 18 yaşını tamamladığında, soyadının sırasını değiştirmeyi ya da tek bir soyada sahip olmayı seçebilecektir⁸⁵.

Evlenme ile soyadın değişmemesi gerektiğini ileri süren başka bir görüşe⁸⁶ göre; ancak taraflar ortak soyadının kullanımı konusunda anlaşırsa taraflardan birinin soyadını ya da her ikisinin soyadının birleşimini ortak soyad olarak kullanmayı talep edebilmeli, evlilik sona erince de prensip olarak eşler bu soyadı kaybetmemeli, ancak önceki soyadını taşımak isteyen taraf bu talebini tek başına yöneltebilmelidir. Böylece çocuk belirlenen bu ortak soyadı taşımalı, belirleme yapılmadığında ise alfabetik sıraya göre hem annenin hem de babanın bekarlık soyadını taşımalıdır⁸⁷. Ayrıca birden fazla soyada sahip ebeveynleri olan çocuğun, anne ve babasının ilk soyadlarını alacağı da düzenlenmelidir. Eleştirel yaklaşan bir görüş uyarınca; eşler tarafından seçim yapılmadığı takdirde tarafların evlenmeden önce kullandıkları soyadları kullanmaya devam etmesinin, soyadın aile birliğini sağlama ve ailenin belirlenmesi fonksiyonuna aykırı olacağı ve ortak çocuğun eşlerden biri ile farklı soyad taşıması sebebiyle bu durumdan zarar görebileceği belirtilmiştir⁸⁸.

Belirtmek gerekir ki; aile birliğinin korunması için kadının, illa kocasının soyadını taşıması gerekmemektedir⁸⁹. Kadının, kocasının soyadını taşıması

84 GÖZTEPE, s.128, 129; Aynı yönde; Kocanın, kadının bekarlık soyadının aile soyadı olmasına yanaşmadığı ihtimalde, her iki tarafın soyadı aile adı olarak birlikte kullanılabilir. SEROZAN (Medeni Hukuk), s.473, 474; SEROZAN (Yeni Medeni Kanun), s.153; Başka bir görüşe göre ayrıca, taraflardan gelecek soyadı bekarlık soyadı olabileceği gibi, evlenme anındaki soyadları da olabilir. GÜLER, s.214, 215; Farklı bir bakış açısına göre; ortak aile adı olarak belirlenecek adın illa eşlerin adı olması ya da eşlerin adından oluşması gerekmiyep, üçüncü bir ismin de olabileceğine ilişkin bkz. MORTAŞ (Kocanın Soyadı), s.358.

85 GÖZTEPE, s.129.

86 BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3911, 3912.

87 BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.3911, 3912; BAŞOĞLU, Başak: Soybağının Çocuğun Soyadına Etkisi, İnönü Üniversitesi Hukuk Dergisi, Cilt 8, No 1, 2017, ss.351-378, s.373; Aynı yönde; MORTAŞ (Kocanın Soyadı), s.355; Çift soyadı sakıncalı gören bir görüşe göre; ortak soyadı seçilmemişse çocuk hem annenin hem de babanın soyadını alacaktır, ancak bu soyadların sırası kur'a yolu ile belirlenecektir. NOMER, s.449, 4450; Ayrıca çocuğun soyadı için bakınız; dipnot 89.

88 AKINTÜRK/ ATEŞ KARAMAN, s.118; HATEMİ/ KALKAN OĞUZTÜRK (Aile Hukuku), s.86, 87; HATEMİ/ KALKAN OĞUZTÜRK (Kişiler Hukuku), s.55, 56; ABİK, s.100.

89 Aynı yönde; ÖDEN/ ESEN, s.834; SEROZAN (Yeni Medeni Kanun), s. 152; ÇAKIRCA (Eşitlik), s.748; ERGENE, s.134, 135; BAŞOĞLU (Adın Değeri), s.373; Karş. HATEMİ/ KALKAN OĞUZTÜRK

suretiyle aile birliğinin korunacağını savunan düşünce, kocayı aile reisi olarak kabul eden düşünceden çok da uzak değildir. Aile bütünlüğünü koruma görevini, kendi benliğini değiştirme fedakârlığında bulunmasını bekleyerek, tek başına kadının omuzlarına yüklemek hakkaniyetli olmaz. Ailede birlik düşüncesinin kuvvetlenmesi ve dış dünyada ailenin tespit edilebilmesi ihtiyacı ile ortak soyadının kullanımı kabul edildiğinde, -iradenin özgürce dile getirilebildiği ihtimalde- seçim taraflara bırakılmalıdır. Ailede ortak soyadı prensibini hayata geçirmek için, aileyi kuracak iki kişiden biri olan kadının kişiliğini değiştirmesini beklemek, aile birliğinin korunması ilkesi ile bağdaşır nitelikte değildir. Ancak elbette, aile birliğinin sağlanması ve korunması kapsamında çocuğun üstün yararı ayrıca değerlendirilmelidir. Farklı soyada sahip olan ancak sadece bir tarafın soyadını taşıyan çocuğun, boşanmış ebeveynine sahip olan çocuktan farklı bir görüntüsü -en azından dışarıdan- yoktur. Boşanma halinde anne ile farklı soyad taşıyacak çocuğun korunması düşüncesi ile kocanın soyuna olan aidiyetinin kesilmesi ihtiyacı çatıştığında korunan menfaat dengesi ile evlenen kadının soyadı kapsamında değerlendirilen menfaat dengesi çok da farklı değildir. Zira evlilik sürerken ya da boşanma gerçekleştikten sonra, çocuğun anne ve babası ile olan bağları prensip itibarıyla değişmemektedir. Ancak elbette ebeveyni ile farklı soyada sahip olan çocuğun, toplumda bazı çevrelerce soyadına yüklenen statü nedeniyle, sosyal bir varlık olarak duygusal zorluklar yaşaması mümkündür. Bu zorluk, boşanan kadın ile çocuğunun farklı soyadına sahip olması meselesinde de gündeme gelmektedir⁹⁰. Ancak, evlenen eşlerin farklı soyadları taşıyabilmesi ihtimalini tamamen elemeyen önce probleme çözüm aranması faydalı olacaktır⁹¹.

(Aile Hukuku), s.55.

90 Bakınız; OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: Anayasa Mahkemesi'nin Soyadı Kanunu m. 4'ü İptal Eden 8.12.2011 Tarih ve 119/165 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012) (Ed. ÖGÜZ, Tufan/ HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss.183-201, s.195, 196; OKTAY ÖZDEMİR (Eşitliğe Aykırı Hükümler), s.29-301; BİRİNCİ UZUN, Tuğba: Aile Soyadı Çıkmazı Anayasa Mahkemesi'nin Çocuğun Soyadının Velayeti Kendisine Bırakılan Annesi Tarafından Değiştirilmesi Hakkındaki 25 Haziran 2015 Tarihli ve 2013/3434 Başvuru Sayılı Kararının İncelenmesi, Ankara Barosu Dergisi, 4. Sayı, Ankara, 2016, ss.99-137, s.107 vd.; BAŞOĞLU (Çocuğun Soyadı), s.353 vd.; MORTAŞ (Kocanın Soyadı), s.314-343; GÜLER, s.177 vd.; YÜCEL, Yeliz: Türk Hukukunda Boşanma Halinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Soyadı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.199 vd.; ERGENE, s.141, 142; AYAN, s.67-69.

91 Çift soyadı zararlı bulan bir görüş uyarınca çocuğun soyadı anne ya da babanın soyadından biri olacak şekilde kur'a yöntemi ile belirlenmelidir. AKBULUT, s.130, dipnot 7; Ortak aile adı konusunda herhangi bir anlaşma yapmayan ve kendi bekarlık soyadlarını kullanmaya devam eden evli çiftlerin,

Soyadın seçimi konusunda taraflara verilen tercih hakkı çerçevesinde soyadı kullanılmayan eşin bekarlık soyadını terk etmek zorunda kalacağı, bu durumda da eşitliğin tam olarak sağlanamayacağı ve tarafların soyadlarının birleşmesiyle soyad oluşturulduğunda da gelecek nesillerde adın düzen ve aileyi belirtme fonksiyonuna zarar vereceği ileri sürülen görüşler arasındadır⁹². Ortak soyadı prensibi ve eşlere seçim hakkı verme sistemi benimsendiğinde, soyadı aile soyadı olarak seçilmeyen eşin soyadının değişmesi suretiyle kimliğinin değişeceği doğrudur. Ancak kişiliğinin bir parçasında değişikliğe neden olacak bir hususta öncelikle kendisinin iradesine başvuran ve kararı kişinin kendisine bırakan düzenlemenin, cinsiyetler arası farklı hukuki düzenleme oluşturmayacağı açıktır. Burada söz konusu olan şey; kişinin kendi isteğiyle kişiliğinin bir parçası olan soyadını değiştirmesidir. Burada önemli olan husus, tarafların değişikliği tercih edebilmiş olmasıdır.

evlilik öncesinde doğacak çocuğun soyadına ilişkin anlaşma yapması, sorunu çözecektir. Taraflardan birinin soyadının kaunen belirlenmesi eşitlik ilkesine aykırı olur. AYAN, s.78, 79; Çocuğun soyadına dair yapılan anlaşmada, eşlerden birinin soyadının belirlenmesi, soyadın aidiyet işlevine de uygun olur. DURSUN, s.130, 131; Farklı bir görüş de; bu durumda hem annenin hem de babanın soyadının, kanunen çocuğun soyadı olması yönündedir. GÜLER, s.219, 220; Farklı bir görüşe göre taraflar anlaşamadığında, annenin soyadı, kanunen çocuğun soyadı olmalıdır. Babaya göre reddedilmesi daha güç biçimde annenin doğumla belli olması ve boşanma halinde genellikle anneye verilen çocuğun soyadının anneden farklı olması nedeniyle manevi olarak zorluklar yaşaması ve ayrıca soyad konusunda evlilik içi-evlilik dışı çocukları eşit konuma getirme ihtiyacı göz önünde tutulmalıdır. ERGENE, s.170; Ortak aile adı belirlemeyen eşler, çocuğun soyadına ilişkin anlaşma yapabilirler. Ancak anlaşma yapılmadığında çocuk, soybağı ile bağlı olduğu anne ve babanın soyadını alfabetik sıra ile birlikte taşımaktadır. Anne veya babanın soyadı birden fazla ise; çocuk bunlardan ilkinin almalıdır. BAŞOĞLU (Çocuğun Soyadı), s.373; Başka bir görüşe göre; çocuğun soyadı konusunda eşler anlaşamadıklarında, kur'a çekilerek hangi tarafın soyadının önce geleceğine karar verilmelidir. NOMER, s.449, 4450; Bir görüşe göre eşlerin; çocuğun soyadı konusunda anlaşamaması halinde uyumsuzluk, velayetin idaresi kapsamındaki diğer uyumsuzluklar gibi çözümlenmelidir. SEROZAN (Yeni Kanun), s.153; Evlilik içi doğan çocuğun soyadı ve evlilik dışı çocuğun soyadı velayet hakkına haiz olan tarafın soyadı olmalı, evlilik dışı çocuğun ortak velayet altında olduğu durumda ise tarafların bu konuda yapacakları anlaşma belirleyici olmalıdır. SEROZAN (Medeni Hukuk), s.473, 474; Aile adı seçememiş eşlerin çocuğun soyadı konusunda anlaşamaması halinde konunun velayet hakkının kullanılması kapsamında çözülmesi gerektiğini, ifade etmiştir. ÖZEN, s.169; Aynı yönde; Eşlerin anlaşmadığı durumda, bir tarafın mahkemeye yapacağı başvuru ile hakim tarafı önce uzlaştırmaya çalışması, uzlaşma olmadığında da çocuğun soyadını seçme yetkisini bir tarafa bırakması gerekir. Belirlenen sürede seçimin yapılamadığı durumda bu kişinin kendi soyadını seçtiği varsılmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. ACABEY, s.511, 5112. Çocuğun soyadının belirlenmesi esasen soybağına bağlı olsa da, ortak aile adı seçilmediğinde çocuğun soyadı konusunda eşlerin anlaşma yapamaması halinde, çözümün velayetin idaresi kapsamında aranması mantıklı görünmektedir. Zira, çocuğun soyadının belirlenmesi gibi yüksek önem ihtiva eden bir meselenin kur'a yöntemiyle çözülmesi ve çocuğun soyadının tespitinin şansa bırakılması, çocuğun yararına olmayacaktır. Ancak eşlerin anlaşamaması ihtimali öngörülerek kanuni düzenleme getirilmesi yararlı olacaktır.

92 DOĞAN, s.126, 127.

Bir görüş uyarınca; ortak soyadı zorunlu olmalı ve eşler evlenirken bu soyadın, hangi tarafın doğum soyadı olacağına karar vermeli, anlaşma-seçim yapılmadığı durumda iki tarafın da soyadının birleşiminden oluşan ortak soyadının kullanılması gerektiği, böylece soyadın düzen ve ailenin belirlenmesi işlevleri işlevliğini yitirmezken kadın ile erkek arasındaki eşitliğin sağlanmış olacağı ifade edilmiştir⁹³. Eşlerin ortak soyada ilişkin herhangi bir seçim yapmadığı durumda iki tarafın soyadının birleşiminden oluşan ismin, ortak soyadı olması sistemi uygulandığında bu sefer hem erkek hem de kadının kişilik haklarına müdahale söz konusu olacaktır. Hâlihazırdaki düzenlemelerle kadının kişilik hakları ihlal edilerek benliği iradesi dışı değiştirilirken, cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması adına erkeğin de kişilik haklarını ihlal etmenin çözüm olmayacağı aşikârdır. Ayrıca doktrinde ifade edilen bir endişeye göre; farklı soyadlar kullanmasına cevaz verecek şekilde seçim hakkı tanınması ve özellikle eşlerin kendi soyadlarının birleştirilerek yeni bir soyadı oluşturmaları, uzun ve karışık soyadlara sahip sonraki nesillerin kişisel durum sicil kayıtlarının tutulmasında sorunlara sebep olabilecektir⁹⁴. Fiili durum açısından haklı gördüğümüz bu probleme çözüm getirmek ise, mümkündür. Bu kapsamda birleşecek soyadların sayısını sınırlı tutmak suretiyle eşlerin kendi soyadlarının birleştirilerek yeni bir soyadı oluşturmalarına izin verilebilir⁹⁵. Değinmek gerekir ki; kadının bekarlık soyadını kullanmasını engeleyici argümanlardan biri olarak ileri sürülen, nüfus sicil kayıtlarında karışıklık yaşanacağı endişesi, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu m.46 ve 47 çerçevesinde zaten çözülmüş durumdadır. NHK uyarınca T.C. kimlik numarası her işlem ve kayıta esas alınacak, kadının eşi ile farklı soyada sahip olması durumunda gerçekleşeceği düşünülen sicil karışıklıkları

93 Görüş için bakınız. ABİK, s.268, 269; Bu fıkirden tarafların anlaşamamsı durumunda iki tarafın soyadının birleşiminden oluşacak ismin aile soyadı olacağına dair kısımla ayrılan görüş için bakınız. TURAN, Gamze: *Türk Hukukunda Evli Kadının Soyadı: İsviçre Ve Alman Hukuklarıyla Karşılaştırmalı Olarak, Kadın/Woman 2000, Yıl 7, Sayı 2, 2006, ss.73-87, s.82*; Bir görüşe göre; zorunlu ortak aile soyadı seçimi tercihi de zorunlu olmalı, bu tercih yapılmadan evliliğe imkan verilmemelidir. Bu durumda seçilecek ortak soyad ya taraflardan birinin soyadı ya da ikisinin birleşiminden oluşan soyad olacaktır. İki tarfa da eşit derecede seçim hakkı verildiğinde, zorunlu ortak aile adı prensibi AİHS ve CEDAW hükümlerine ve AİHM kararlarına aykırı olmaz. AYAN, s.74-76; Karş. Ortak soyadı seçmeyenlerin evlenmesine izin verilmemesi nedeniyle evlenme özgürlüğü ağır ve haksız şekilde sınırlandırılmış olur. ERGENE, s.167, 168.

94 DOĞAN, s.127; Aynı yönde; MORTAŞ (Kocanın Soyadı), s.357; Bu durum hem karışıklığa yol açar hem de ismin fonksiyonunu ortadan kaldırır. NOMER, s.449; Aile adının belirlenmesinde taraflara seçim hakkı verilmesi, kişisel durum sicillerinde karışıklığa yol açabilecektir. BAYGIN, s.452.

95 Aynı yönde; GÜLER, s.215.

yaşanmayacaktır⁹⁶.

Kadının ve çocuğun soyadına dair dikkat çeken bir düzenleme; özellikle son yıllarda hukukumuzda görmeyi özlediğimiz çağdaş, özgürlükçü, demokratik ve kadının insan haklarına saygılı, koruyucu önemli gelişmeleri gözlemlediğimiz K.K.T.C.’de gerçekleşmiştir. 34/2015⁹⁷ ve 5/2019⁹⁸ sayılı Yasalar ile değişik 1/1998 sayılı Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası⁹⁹ evlenen kişilerin ve çocuklarının soyadlarına ilişkin önemli düzenlemeler getirmesi sebebiyle dikkat çekmektedir. K.K.T.C. Aile Yasası madde metni genel olarak incelendiğinde; evliliğin taraflarının “eş” olarak ifade edilmek suretiyle kadın ile erkek arasında pozitif dahi olsa herhangi bir ayrımın yaratılmadığı görülmektedir. Aile Yasası’nın “Tarafların ve Çocukların Soyadları” kenar başlığını taşıyan 35. maddesinde; evlilik birliğinin taraflarının uzlaşması halinde ikisinden birinin soyadını aile soyadı olarak taşıyabileceği, bu durumda bekârlık soyadı aile soyadı olmayan eşin, evlenme bildirimi sırasında imzaladığı beyanname dışında başka hiçbir yasal işlem yapmaksızın bekârlık soyadını aile soyadından önce taşıyacağı hüküm altına alınmıştır. İkinci fıkrada aile soyadı konusunda tarafların uzlaşma sağlayamadığı durumda tarafların, bekârlık soyadlarını taşımaya devam edeceklerine ilişkin evlenme bildirimi sırasında imzaladıkları beyanname dışında başka hiçbir yasal işlem yapmaksızın, bekârlık soyadını kullanmaya devam edecekleri ifade edilmiştir. Üçüncü fıkrada aile soyadı konusunda taraflar arasında uzlaşma sağlandığı durumda, çocukların aile soyadı olarak belirlenmiş soyadını alacakları ifade edilmiştir. Maddenin altıncı fıkrası uyarınca taraflar, boşanmaları halinde, boşanma hükmünü Nüfus Kayıt Dairesine sunmak suretiyle bekârlık soyadına geri döner ve boşanmış taraflardan herhangi birisi, herhangi bir işleme gerek kalmaksızın aile soyadını kullanmaya devam edebilir. Maddeye göre boşanma sırasında aile soyadının kullanılmasına itirazı olan tarafın Mahkemeye başvurma hakkı

96 Ayrı yönde; ATASOY, m. 162; AKBULUT, s.122; GÜLER, s.103; İNCE, s.52.

97 34/2015 sayılı Aile (Evlenme Ve Boşanma) (Değişiklik) Yasası, 07.07.2015 tarihinde 111 sayılı K.K.T.C. Resmi Gazete’inde yayınlanmıştır.

98 5/2019 sayılı Aile (Evlenme Ve Boşanma) (Değişiklik) Yasası, 26.02.2019 tarihinde 25 sayılı K.K.T.C. Resmi Gazete’inde yayınlanmıştır.

99 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi’nin 20 Ocak, 1998 tarihli olağanüstü birleşiminde kabul olunan 1/1998 sayılı Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası, Anayasa’nın 94(2) maddesi gereğince Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle ilan olunmuştur. 1998 tarihli Aile Yasa’sında 2015 yılında yapılan bu değişiklikle, eşlerin ve çocukların soyadı ile ilgili söz konusu yeni düzenleme eski 35. maddenin yerini alarak yürürlüğe girmiştir.

bulunmaktadır. Taraflardan birisinin evlilik devam ederken ölümü halinde, hayatta olan tarafın, evlilik birliği içerisinde kullanmakta olduğu soyadını, herhangi bir işlem yapmaya gerek kalmaksızın kullanmaya devam edeceği ancak, hayatta olan tarafın bekârlık soyadına dönmek istediğini Nüfus Kayıt Dairesine bildirmesi ve ölüm belgesini sunması ile bekârlık soyadına dönebileceği düzenlenmiştir.

Çocukların soyadına dair ayrıntılı düzenleme getiren K.K.T.C. Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası örnek teşkil edebilebilecek cinstendir. Aile Yasası m.35/3 uyarınca; çocuklar için doğum belgesi, kimlik, pasaport ve benzeri resmi evraklar düzenlenirken, bekârlık soyadı, aile soyadı olmayan ebeveynin kendi bekârlık soyadını, başka hiçbir işlem yapmaksızın çocuğun soyadı hanesine ve aile soyadından önce kaydettirme hakkının olduğu da hüküm altına alınmıştır. Dördüncü fıkra evlilik akdi sonrasında bekârlık soyadlarını kullanmaya devam eden tarafların, doğacak çocuklara, doğum belgesi çıkarırken verilecek beyan dışında başka hiçbir işlem yapmaksızın, önce ana sonra baba soyadı olmak üzere her iki soyadını da aile soyadı olarak verileceği ancak bir çocuğun ebeveyninin birden fazla soyadı olması durumunda, her bir ebeveynin kendi seçeceği bir soyadını çocuğa verebileceği ve bu soyadlarının önce ana sonra baba soyadı olarak kaydedileceği ifade edilmiştir. Maddeye göre bu ihtimalde her çocuğun en fazla iki soyadı olabilecektir. Beşinci fıkra; on sekiz yaşını bitiren çocuğun, Mahkemeye başvurarak ebeveyninden birinin veya ikisinin soyadı olacak şekilde soyadı değiştirme ve/veya soyadı alma hakkının bulunduğu da ifade edilmiştir. Aile Yasası m.35/6-c uyarınca tarafların bu maddeye uygun olarak sundukları beyannameye dayanarak soyadları belirlenmiş olan çocukların bu soyadları, on sekiz yaşını bitiren çocuğun durumu saklı kalmak üzere, evlilik birliğinin sona ermesinden sonra da korunmaya devam edecektir.

V. Sonuç

TMK m.187 uyarınca kadının, evlenmekle kocasının soyadını alacağı, evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadının önünde önceki soyadını da kullanabileceği ve daha önce iki soyadı kullanan kadının, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabileceği düzenlenmiş ve m.173 uyarınca da, boşandıktan sonra kadının, evlenmeden önceki soyadını yeniden alacağı, ancak boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceğini ispatlaması halinde istemi üzerine hâkimin, kocasının

soyadını taşımasına izin vereceği, ancak daha sonra koşulların değişmesi halinde koca, bu iznin kaldırılmasını isteyebileceği düzenlenmiştir.

TMK'da isim hakkı, kişilik hakkı olarak erkek için tam olarak koruma sağlar biçimde düzenlenmişken, evlenen kadın farklı muameleye maruz bırakılarak yapılan düzenlemeler sonucunda kadının soyadı kişilik haklarına tanınan korumadan tam olarak yararlanamamaktadır. Oysa adın kapsamında olan soyadı; kişinin toplum içinde ayırt edilebilmesi, soyunun belirlenebilmesi, yüklenen sosyal statüyü dış dünyaya yansıtabilmesi gibi fonksiyonlarla, kişinin kimliğinin bir parçasıdır. Ancak evlenen ve boşanan kadının soyadı TMK m.173 ve m.187 çerçevesinde sürekli değişmektedir. Aile adının belirlenmesine yönelik hukuki düzenlemelerde, toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı olarak, ataerkil aile yapısına uygun biçimde, yasa koyucu eşlere seçim hakkı vermemekte, onlar yerine kendisi belirleyici olmakta ve tercih erkekten yana yapılmaktadır. Medeni hali değiştikçe kadının kimliğinde yaşanan bu değişiklik, seçim hakkı tanınmadan, tamamen iradesi dışında ve kanunen gerçekleşmektedir. Evlenen kadının ancak talep ettiği takdirde bekârlık soyadını kocasının soyadının önünde taşıyabilmesine ve boşanan kadının ancak eski kocasının soyadını hâkim kararı ile kullanabilmesine ilişkin getirilen düzenlemeler de, kadının kişilik değerlerine karşı gerçekleştiren ihlali giderememektedir. Zira soyadına ilişkin irade dışı yaşadığı her değişiklikte kadının, toplumsal statüsü ile sosyal ve ekonomik kimliği, zedelenmeye devam etmektedir.

Evlenme veya boşanma ile kadının soyadı TMK m.173 ve m.187 çerçevesinde sürekli değişirken, evlenen ya da boşanan erkeğin soyadı için herhangi bir değişikliği öngören hüküm düzenlenmiş değildir. Kadın, her medeni hal değişikliğini ismine yansıtmak, bu değişikliği adeta ilan etmek durumunda bırakılırken, evlenen ya da boşanan erkeğin medeni halinin değiştiği isminden anlaşılmamaktadır. Bu haliyle medeni halde yaşanan değişikliğin topluma ilan edilmesinin zorunlu olduğu, hem de bu zorunluluğun sadece kadına yüklendiği görülmektedir. Soyadının, soyu belirleme ve toplumdaki yeri belli ederek statü göstergesi olma işlevleri de sadece erkek için geçerli olmakta, kadın evlenerek anne ve babasından aldığı soyadı kaybederek aslında kendi anne ve babasından gelen soyunun belirliliğini ve var olan statüsünü kaybetmektedir. Aile soyadı olarak sadece erkeğin soyadının belirlenmiş olması nedeniyle de kadının, cinsiyete dayalı farklı hukuki muameleye maruz kalmaktadır. Soyadının kişiliğin bir parçası

olması sebebiyle, kadının soyadın kullanımına ilişkin gerçekleştirilen dış müdahalelerin, kişiliğe yapılan saldırı kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi TMK m.187'e dair 2011 yılında verdiği somut norm denetimi kararında kadının, aile birliğini sağlamak için kocanın soyadını taşıması gerektiğini düşünerek kadın-erkek arasındaki eşitliği sağlama görevi yerine ailenin korunması görevine önem vermiştir. AİHM ise Ünal-Tekeli başvurusuna ilişkin 2004 yılında verdiği kararında; soyadının, kimlik ve aile bağı üzerindeki etkisini göz önünde tutmuş, aile birliğinin ortak ad ile temsili amacının AİHS m.8'de belirtilen hak üzerinde cinsiyete dayalı ayrımı haklı kılmadığını ifade ederek m.14'deki hakkın, TMK m.187'nin uygulanmasıyla ihlal edildiğine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi kararı sonrası 10 yıl içinde konunun iptal talebi ile mahkemenin önüne tekrar gelmesi mümkün olmasa da bireysel başvuru yolu ile konuyu önünde bulan Anayasa Mahkemesi, AİHM ve taraf olunan uluslararası sözleşmeleri de dikkate alarak farklı bir yol çizmiştir. 2011'de kadının soyadına ilişkin hükmün iptali talebini reddeden ve talebin Anayasa m.90/5 ile ilgisi olmadığını ifade eden Anayasa Mahkemesi, 2010 yılında bireysel başvuru yolu açılmasıyla önüne gelen talepleri değerlendirirken toplumsal ihtiyacı ve iç mevzuata dâhil edilen uluslararası düzenlemeleri göz ardı edememiştir. Kadının soyadına dair bireysel başvuru kararlarında Anayasa Mahkemesi; kimliğin belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri olan soyadının, kişinin manevi varlığı kapsamında kaldığına ve AİHS m.8 uyarınca özel yaşama saygı kapsamında güvence altına alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. Kararlarda, TMK m.187'nin uygulanmasıyla isim hakkına yapılmış olan müdahalenin Anayasa m.90/5 uyarınca kanunilik şartını taşımadığı, bu sebeple Anayasa m.17'de düzenlenen manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiği ve TMK m.187'nin uygulanmayıp uluslararası sözleşmelerin uygulanması gerektiğini, evli kadının sadece bekârlık soyadını kullanabileceği ifade edilmiştir. Mahkeme, bireysel olarak önüne gelen dosyalarda ihlali tespit ederek ihlali giderici kararlara hükmetmişse de TMK m.87'nin iptali istenemediğinden madde yürürlüğünü korumuştur. Bu nedenle de evlilik öncesi soyadını kullanmak isteyen her kadının öncelikle tüm iç hukuk yollarını tüketmesi, ancak daha sonra Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluyla başvuruda bulunması gerekmiştir. Bireysel başvuru kararlarından sonra Yargıtay'ın içtihatlarında genel olarak olumlu yönde değişiklik görülse de içtihat

birliği sağlanamamıştır. Anayasa Mahkemesinin görüşü paralelinde Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 2015 yılında, evli kadının eşinin soyadını alma zorunluluğunu AİHS m.8'e ve Anayasa m.17'ye aykırı bularak, evli kadının sadece bekârlık soyadını kullanmak için haklı ve önemli sebep ileri sürmeksizin talebini gerçekleştirebileceğine karar vermiştir. Hukuk Genel Kurulu kararı içtihadı birleştirme kararı niteliğinde ve bağlayıcılığında olmasa da, nüfus hizmetlerinde yaşanacak karışıklıkların giderilebileceğine, aile birliğinin ortak soyadına bağlı olmadığına, evlenen kadının münhasıran önceki soyadını dava yoluyla ileri sürerek kullanabileceğine dair verdiği hüküm son derece önemlidir.

Bugün geldiğimiz noktada, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonrası verdiği kararlar sonucu; soyadının kimliğin belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri olduğu, kişinin manevi varlığı kapsamında kaldığına ve AİHS m.8 uyarınca özel yaşama saygı kapsamında güvence altına alınması gerektiği ve TMK m.187 hükmünün kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu artık açıkça kabul edilmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, Anayasa m.10 ve 41'de yapılan değişiklikler dikkate alındığında kadının aile adı olarak kocanın soyadını taşıma yükümlülüğünün kadın-erkek eşitliğine ters düştüğü ve kadın aleyhine cinsiyete dayalı ayrımcılık teşkil ettiği görülmektedir. Aile adında birlik ilkesi çerçevesinde aile adı olarak soyadının belirlenmesinde eşlerin aynı ölçüde söz sahibi olduğu hallerde AİHS'ne, AİHM içtihatlarına veya Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme'ye aykırılık yaşanmayacaktır.

TMK m.187 başlı başına Anayasa ve uluslararası sözleşmelerde yer alan eşitlik ilkesini, kadının soyadını erkekten farklı kullanmak zorunda bırakılması yönünden temel hak ve özgürlükleri koruyucu düzenlemeleri ve cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağını ihlal eder niteliktedir. Gerek AİHM içtihatları gerek Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararları çerçevesinde söz konusu durum açıkça ortaya konmuşsa da somut norm denetiminin 2021'e kadar talep edilememesi nedeniyle hüküm uygulamada kalmıştır. Ancak TMK'nın yargı yolu haricinde değiştirilmesi de mümkündür. Olması gereken; yasama organı tarafından gerekli değişiklik ve düzenlemelerin yapılmasıdır. Artık günümüzde evlenen kadının bekarlık soyadını münhasıran ve özgürce kullanabilmesi, gelişen toplumun ihtiyacı haline gelmiştir. 2505 sayılı Nüfus Hizmetleri Uygulama Yönetmeliği m.24, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu Ek m.3 ve TMK m.187 birlikte değerlendirildiğinde görülmektedir

ki; evli kadının soyadına dair düzenlemeler oldukça dağınık¹⁰⁰ ve toplumsal ihtiyacı karşılamak konusunda yetersizdir. Kadınların anayasal haklarını her seferinde dava açarak kullanmak zorunda kalmaları, kadınların yıldırılmasına ve mevcut statünün devamına göz yummak anlamındadır. Bu nedenle yasa koyucu üzerine düşen görevi yapmalı, uluslararası sözleşmelerle üstlendiği taahhütleri yerine getirerek yasal değişiklikleri gerçekleştirmelidir.

TMK m.187'nin bu haliyle, kadın ile erkek arasındaki eşitliği bozan ve soyadının kişiliğin parçası olması nedeniyle vazgeçilmez niteliğine aykırı bir düzenleme olduğu açıktır. TMK m.187'nin uygulanması, kadının isim hakkına yapılan, Anayasa m.90/5 uyarınca kanunilik şartını taşımayan bir hak ihlalidir, hükmün uygulanması Anayasa m.17'de düzenlenen manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkını ihlal etmektedir. TMK m.187 yerine yapılacak yasal düzenlemede eşler, aile adının seçimi, konusunda eşit haklarla donatılmalarak özgür bırakılmalı, ortak soyadı taşıma konusunda uzlaşa sağlanamadığında da çocuğun çıkarlarını özenle koruyan çözüm önerileri sunulmalıdır. Bu iki hassas nokta çerçevesinde kadının soyadı meselesi çözümlenmelidir. Kadının otomatik olarak kocanın soyadını aldıktan sonra bu soyadı bırakarak münhasıran kendi soyadını alabilmesine cevaz verecek düzenleme dahi soyadının kullanılması hakkı kapsamında kadın ile erkek arasındaki eşitliği sağlamayacaktır. Zira yine kadın aslında temel hakkı olan soyadını özgürce kullanma hakkını bir işlemde bulunmak suretiyle kullanmak zorunda kalacaktır. Oysa eşitlik prensibi kapsamında evlenen erkekte olduğu gibi kadının da hiçbir işleme gerek kalmadan bekarlık soyadını koruyabilmesi gerekir. Bu nedenle en uygun çözüm; evlenen kadın ile erkeğin bekarlık soyadlarını kanunen kullanmaya devam edip, ancak talep etmeleri halinde eşlerden birinin ya da ortaklaşa seçilecek başka bir soyadının, haklı bir nedene dahi dayanmaksızın ortak soyadı olarak kullanabileceğinin düzenlenmesidir. Ayrıca, kendi soyadı aile soyadı olarak seçilmeyen tarafın kendi soyadını ortak soyadın önünde kullanmayı tek başına talep edebilmesi gerekir. Her halukarda, ortak bir soyadın seçildiği durumda çocuğun soyadı bu ortak soyad olmalıdır.

¹⁰⁰ DEMİRTAŞ Ali, *Nüfus Hizmetleri Kanununda Yapılan Son Değişiklikler*, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14. Cilt, Sayı 179-180, 2019, ss.1435-1461, s.1455.

Kaynakça

- [1][ABİK, Yıldız: Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2005.
- [2] ACABEY, Mehmet Beşir: Türk Hukukunda Ailenin Soyadı (Eşlerin Ve Çocukların Soyadı), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19. Cilt, Özel Sayı: Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan (Ed. AYDOĞDU, Murat / AYAN, Serkan / KAHVECİ, Nalan / YAĞCIOĞLU, Ali Haydar), İzmir, 2017, ss.493-512.
- [3]AKBULUT, Pakize Ezgi: Uygulamadaki Güncel Gelişmeler Işığında Evli Kadının Soyadı, Medeni Hukuk Alanındaki Güncel Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (20 Nisan 2017) (Ed. ENGİN, Baki İlkay), Cilt 2: Aile Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2019, ss.99-145.
- [4]AKINTÜRK, Turgut / ATEŞ KARAMAN, Derya: Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 2. Cilt , 20. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2017.
- [5][5]AKİPEK, Jale G. / AKINTÜRK, Turgut / ATEŞ KARAMAN, Derya: Türk Medeni Hukuku, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku, 1. Cilt, 10. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013.
- [6]AKİPEK ÖCAL, Şebnem: Kişisel Durum Sicillerinde Kadının Evlenme Ve Boşanma Hallerinde Durumu, II. Uluslararası Kadın Ve Hukuk Sempozyumu (Ed. GÖKALP ALICA, S. Suzan / BASA, Necdet), Cilt 1, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, No: 381, Ankara, 2019, ss.373-387.
- [7] ATASAYAN, Gözde: Kadının Soyadı da Yok, Prof. Dr. Mustafa DURAL’a Armağan (Ed. ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper / SARI, Suat / ÖZEN, Burak / KURT, Ekrem / SAĞLAM, İpek), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, ss.199-220.
- [8] ATASOY, Hakan: Evli Kadının Soyadı Sorunu ‘Anayasal’ mı?’, ‘Bireysel’ mi?’, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı 5 (70. Yıl Armağanı), 2015, ss.131-170.
- [9] AYAN, Serkan: Anayasa Mahkemesi Kararları ve Çocuklar ile Kadının Soyadına İlişkin Değişiklik Tasarısı Taslağı Işığında Soyadının İlk Kez Edinilmesi, Kendiliğinden Değişmesi ve Değiştirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16. Cilt, 4. Sayı, Ankara, 2012, ss.19-90.

- [10] AYDIN, Gülşah Sinem: Türk Medeni Kanunu M.187 (Anayasa Mahkemesinin 187. Maddenin İptali İstemini Red Kararı ve Gerekli Görülen Yeni Düzenleme Hakkında Bir Değerlendirme), Prof. Dr. Mustafa DURAL'a Armağan (Ed. ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper / SARI, Suat / ÖZEN, Burak / KURT, Ekrem / SAĞLAM, İpek), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, ss.246-275.
- [11] BAŞOĞLU, Başak: Adın Ne Değeri Var?-Evliliğin Kadının Soyadına Etkisi, Legal Hukuk Dergisi, 15. Cilt, 176. Sayı, 2017, ss.3881-3918. (Adın Değeri)
- [12] BAŞOĞLU, Başak: Soybağının Çocuğun Soyadına Etkisi, İnönü Üniversitesi Hukuk Dergisi, Cilt 8, No 1, 2017, ss.351-378. (Çocuğun Soyadı)
- [13] BAYGIN, Cem: 4721 sayılı Yeni Medeni Kanunun'un Evlenme, Boşanma ve Evliliğin Genel Hükümleri Konusunda Getirdiği Değişiklikler, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal TEKİNALP'e Armağan (Ed. ÜLGİN, Hüseyin / KAYA, Arslan / NILSSON, Okutan), Cilt 2, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2003, ss.437-461.
- [14] BERKİ, Şakir: Türk Medenî Kanunu'nda Evlenmenin Evli Kadınla İlgili Neticeleri, Prof. Dr. Hüseyin Cahit OĞUZOĞLU'na Armağan (Ed. İNAN, Ali Naim / CANSEL, Erol / ÖZTAN, Bilge / SİRMEN, Lale / ERTEN, Ali), Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, ss.101-118.
- [15] BİRİNCİ UZUN, Tuğba: Aile Soyadı Çıkmazı Anayasa Mahkemesi'nin Çocuğun Soyadının Velâyeti Kendisine Bırakılan Annesi Tarafından Değiştirilmesi Hakkındaki 25 Haziran 2015 Tarihli ve 2013/3434 Başvuru Sayılı Kararının İncelenmesi, Ankara Barosu Dergisi, 4. Sayı, Ankara, 2016, ss.99-137.
- [16] CENGİZ, Bilal: Türk Hukukunda Ad ve Adın Değiştirilmesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.
- [17] CEYLAN, Ebru: Yeni Türk Medeni Kanunu'na Göre Kadının Hukuki Durumu, İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2 , Cilt 1, 2016, ss.75-125.
- [18] ÇAKIRCA, Seda İrem: Evli Kadının Soyadına İlişkin Güncel Gelişmelerin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 70. Sayı 2, 2012, ss.145-164. (Gelişmelerin

Değerlendirmesi)

- [19] ÇAKIRCA, Seda İrem: Kadın Erkek Eşitliği Açısından MK.m.187'nin Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Rona SEROZAN'a Armağan (Ed. ENGİN, Baki İlkay / BAYSAL, Başak / AYDIN ÜNVER, Tülay), Cilt 1, Oniki Levha Yayıncılık, 2010, İstanbul, ss.703-749. (Eşitlik)
- [20][20] ÇELEBİ, Özgün: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Kadının Soyadı ve Soyadının Çocuğa Aktarımı, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2, 2019, ss.537-614.
- [21] DEMİRTAŞ, Ali: Nüfus Hizmetleri Kanununda Yapılan Son Değişiklikler, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14. Cilt, Sayı 179-180, 2019, ss.1435-1461.
- [22] DOĞAN, Murat: Türk Medeni Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 4, 2003, ss.93-129.
- [23] DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan: Türk Özel Hukuku, Cilt 2, Kişiler Hukuku, 16. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2015.
- [24] DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, M. Alper: Türk Özel Hukuku, Cilt 3, Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş 14. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019.
- [25] DURSUN, Esra: Türk Medeni Hukukunda Kadın ve Çocuğun Soyadı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- [26] DUYMAZ, Erkan: Anayasa Mahkemesi'nin Soyadına İlişkin Kararları Üzerine Düşünceler, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2014, ss.37-53.
- [27] EKŞİ, Nuray: Medeni Kanunun Kadının Soyadına İlişkin Hükümünün AİHS, Anayasa, CEDAW ve MÖHUK Kapsamında Değerlendirilmesi, Özel Sayı: (Cilt 8, Sayı 2, Yıl 2011 ve Cilt 9, Sayı 1, Yıl 2012) Prof. Dr. Erhan ADAL'a Armağan (Ed. BUDAK, Ali Cem), Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2012, ss.311-331.
- [28] ERBERK ODABAŞI, Özge: Anayasa Mahkemesi Ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, İzmir, 2017, ss.43-109.
- [29] ERDEM, Mehmet: Aile Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019.

- [30] ERGENE, Deniz: İnsan Hakları Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türk Hukukunda Kadının Ve Çocuğun Soyadı Meselesi Ve Medenî Kanun'da Değişiklik Önerisi, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl 31, Sayı 2, Ankara, 2011, ss.123-176.
- [31] ERGÜL, Ozan: Usulüne Göre Yürürlüğe Konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar Kanun Hükmündedir, Yıldırım ULER Armağanı (Ed. ERDAL, Muhammed), Yakındoğu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Lefkoşa 2014. ss.65-87.
- [32] ERGÜL, Ozan: Bireysel Başvuru Üzerinden Hukuk Methoduna Odaklanmak: Norm Somutlaşması, İhmal Yaptırımı ve İçtihat Farklılığı Özelinde Bir Genel Değerlendirme, Anayasa Yargısı, Cilt 35, Sayı 1, 2018, ss.225-239. (Bireysel Başvuru)
- [33] GÖZTEPE, Ece: Anayasal Eşitlik İlkesi Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 54, Sayı 2, Ankara, 2015, ss.101-130.
- [34] GÜLER, Zeynep: Türk Hukukunda Kadının Soyadına İlişkin Gelişmeler Çerçevesinde Çocuğun Soyadı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- [35] GÜVEN, Kudret: Milletlerarası Andlaşmaların Aile Hukukuna Etkisi, Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu (10-11 Haziran 2016) (Ed. BADUR, Emel / TURAN BAŞARA, Gamze), 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2016, ss.139-155.
- [36] HATEMİ, Hüseyin / KALKAN OĞUZTÜRK, Burcu: Aile Hukuku, 6. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018. (Aile Hukuku)
- [37] HATEMİ, Hüseyin / KALKAN OĞUZTÜRK, Burcu: Kişiler Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014. (Kişiler Hukuku)
- [38] HAVUTCU, Ayşe: Türk Medeni Kanunu'nda Kadın-Erkek Eşitliğine Ters Düşen Hükümler ve Reform Çalışmaları, İzmir Barosu Dergisi, Sayı 1, İzmir, 1998, ss.7-17.
- [39] HELVACI, Serap: Gerçek Kişiler, 8. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2017. (Gerçek Kişiler)
- [40] HELVACI, Serap: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Ve Anayasa

Mahkemesinin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 35, Sayı 1, 2015, ss.157-169. (Kadının Soyadı)

- [41] HELVACI, Serap: Son Yargı Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı, Medeni Kanun'un ve Borçlar Kanunu'nun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu (17-18-19-20 Şubat 2016): 1926'dan Günümüze Türk-İsviçre Medeni Hukuku (Ed. AKİPEK ÖCAL, Şebnem / KAZMACI, Uzun / AYAR, Ahmet / SAYIN, Zeliha Gizem / ÖZÇELİK, Nesli Şen), Yetkin Yayınevi, Ankara, 2017, Cilt 2, ss.771-788. (Kararlar)
- [42] HELVACI, Serap / KOCABAŞ, Gediz: Fransız, Alman, İsviçre Ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Mehmet Akif AYDIN'a Armağan, 21. Cilt, 2. Sayı, 2015, ss. 615-644.
- [43] İNCE, Nurten: Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2017, ss.37-58.
- [44] KANADOĞLU, Korkut: Evlilik Ve Ailenin Korunması, Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012) (Ed. ÖGÜZ, Tufan / HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss.93-117.
- [45] KAYA, Emir: Bireysel Başvurunun Anayasa Yargısına Etkisi; On Yıl Yaşığı ve Kadının Soyadı Örneği, Bireysel Başvuru İncelemeleri 1 (Ed. SAĞLAM, Musa / GÜLENER, Serdar / KAPLAN, Recep), Anayasa Mahkemesi Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2013, ss.117-154.
- [46] KILIÇOĞLU, Ahmet M.: Aile Hukuku, Genişletilmiş 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2017. (Aile)
- [47] KILIÇOĞLU, Ahmet M.: Medeni Hukuk-Temel Bilgiler, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016. (Medeni)
- [48] KILIÇOĞLU, Ahmet M.: Medeni Kanun Açısından Kadın- Erkek Eşitliği, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 1, Ankara, 1991, ss.9-17. (Kadın-Erkek Eşitliği)
- [49] MOROĞLU, Nazan: Kadının Kimlik Sorunu "Kadının Soyadı", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt 25, Sayı 99, 2012, ss.245-268. (Kadının Soyadı)

- [50]MOROĞLU, Nazan: Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadın İnsan Hakları, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Hukuk Fakültesi Kuruluşunun 20. Yılı Armağanı, Sayı 1: Özel Sayı, Cilt 13, 2016, ss.285-317. (Kadın İnsan Hakları)
- [51] MORTAŞ, Süleyman: ABD Hukuku ile Karşılaştırmalı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Aile Hayatının Korunması (Aileye Multidisipliner Bir Yaklaşım), Adalet Yayınevi, Ankara, 2016. (Aile Hayatının Korunması)
- [52] MORTAŞ, Süleyman: Evlenen Kadın İle Velayeti Kadına Bırakılan Çocuğun Soyadının Belirlenmesinde “Kocanın Soyadı” Parametresi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, Ankara, 2016, ss.311-369. (Kocanın Soyadı)
- [53] NOMER, Haluk: Avrupa Birliği’ne Üye Devletlerde Ve Türkiye’de Evlenen Kadının Ve Ortak Çocuğun Soyadı, Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 22, Sayı 2: Prof. Dr. Ergin NOMER’e Armağan, Beta Basım Yayın, Yıl 22, Sayı 2, 2002, ss.421-450.
- [54]ODER, Bertil Emrah: Eşitlik İlkesi ve Temel Hakların Norm Alanlarının Somutlaşması Bakımından Evli Kadının Soyadı, Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012) (Ed. ÖGÜZ, Tufan / HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss.1-19.
- [55]OĞUZMAN, Kemal / SELİÇİ, Özer / OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe: Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel), 18. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019.
- [56] OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: Aile Hukukunda Eşitliğe Aykırı Hükümler, Prof. Dr. Zahit İMRE’ye Armağan (Ed. HATEMİ, Hüseyin/ SEROZAN, Rona/ ERMAN, Hasan), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mukayeseli Hukuk Araştırma ve Uygulama Merkezi, DER Yayınları, İstanbul, 2009, ss.289-307. (Eşitliğe Aykırı Hükümler)
- [57]OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: Anayasa Mahkemesi’nin Soyadı Kanunu m. 4’ü İptal Eden 8.12.2011 Tarih ve 119 /165 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012) (Ed.

ÖGÜZ, Tufan / HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss.183-201. (Kararların Değerlendirilmesi)

[58] OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: Soyadı Ve İle İlgili İsviçre Medeni Kanunu'nda 2013 Yılında Yürürlüğe Giren Değişiklikler İle Türk Hukukundaki Durumun Karşılaştırılması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı 3, 2016, ss.2017-2032. (Soyadı)

[59] ÖCAL APAYDIN, Bahar: Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselsi Çözüme Kavuşmuş Mudur?, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6. Cilt, Sayı 2, 2015, ss.545-458.

[60] ÖDEN, Merih / ESEN, Selin: Anayasa Mahkemesi ve Evli Kadının Soyadı, Prof. Dr. Erdal ONAR'a Armağan, Cilt 2, Ankara Üniversitesi Yayınları, Sayı 391, Ankara, 2013, ss.817-837.

[61] ÖZDEMİR, Hayrünnisa: Türk ve İsviçre Medenî Hukukunda Ad Üzerindeki Hak ve Korunması, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 57, Sayı 3, 2008, ss.261-598.

[62] ÖZEN, Burak: Evli Kadının Soyadı, Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu (10-11 Haziran 2016) (Ed. BADUR, Emel/ TURAN BAŞARA, Gamze), 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2016, ss.163-173.

[63] ÖZTAN, Bilge: Aile Hukuku, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015. (Aile Hukuku)

[64] ÖZTAN, Bilge: Evlilik Birliğinin Sona Ermesi Halinde Kadının Soyadı Sorunu, Prof. Dr. Hüseyin Cahit OĞUZOĞLU'na Armağan (Ed. İNAN Ali, Naim/ CANSEL, Erol/ ÖZTAN, Bilge / SİRMEN, Lale / ERTEN, Ali), Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, ss.421-439. (Kadının Soyadı)

[65] ÖZTÜRK, Necla: Türk Hukukunda Kadına Yönelik Düzenlemeler: Geçmişten Günümüze Genel Bakış, Türk Hukukunda Kadın-Temel Kanunlar, Uluslararası Sözleşmeler Ve Uygulama (Ed. ÖZTÜRK, Necla / YARAR, Güven / ARSLAN, Şule), 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, ss.1-41.

[66][66] REYHANİ YÜKSEL, Sera: Türk Medenî Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 2, Ankara, 2014, ss.175-200. (Kadın-Erkek Eşitliği)

- [67] REYHANİ YÜKSEL, Sera: Kadın Ve Erkeğin Eşit Haklara Sahip Olması İlkesinin Aile Hukuku Alanında Uygulanması, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019, Sayı 145, ss.397-420.
- [68] SEROZAN, Rona: Anayasa Mahkemesi'nin Yeni Medeni Kanun Kurallarına İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012) (Ed. ÖGÜZ, Tufan / HELVACI, İlhan), On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, ss.137-167. (Yeni Medeni Kanun)
- [69][69] SEROZAN, Rona: Medeni Hukuk, Genel Bölüm / Kişiler Hukuku, 5. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014. (Medeni Hukuk)
- [70] ŞANLI ATAY, Yeliz: Kadının Soyadına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararının Cinsiyet Ayrımcılığı Üzerine Düşündürdükleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Kadın Konferansı (09-11 Mayıs 2012) Kadın Olmak Farkındalık ve Özgürleşme Bildiriler Kitabı (Ed. TECİM, Vahap / TARHAN, Çigdem / AYDIN, Can), DEKAUM (Dokuz Eylül Üniversitesi Kadın Hakları ve Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi), İzmir, 2012, ss.182-198.
- [71] TURAN, Gamze: Türk Hukuku'nda Evli Kadının Soyadı: İsviçre Ve Alman Hukuklarıyla Karşılaştırmalı Olarak, Kadın / Woman 2000, Yıl 7, Sayı 2, 2006, ss.73-87.
- [72] YILMAZ, Merve: Evli Kadının Soyadı, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yargıtay Onursal Başkanı A. Nazım KAYNAK'a Armağan, Yıl 3, Sayı 10, Temmuz 2012, ss.129-151.
- [73] YÜCEL, Yeliz: Türk Hukukunda Boşanma Halinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Soyadı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- [74] YÜZER ELTİMUR, Dilara: AİHS Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- [75] ZEVLİLİLER, Aydın / ACABEY, M. Beşir / GÖKYAYLA, K. Emre: Medeni Hukuk, Giriş, Başlangıç Hükümleri, Kişiler, Hukuku, Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2000.

- [76] ZEVLİLER, Aydın / ERTAŞ, Şeref / HAVUTCU, Ayşe / ACABEY, M. Beşir / GÜRPINAR, Damla: Medeni Hukuk (Temel Bilgiler), 10. Baskı, Turhan Yayınevi, Ankara, 2018.
- [77] ZEVLİLER, Aydın/ HAVUTCU, Ayşe: Medeni Hukuk-Temel Bilgiler, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003.
- [78] ZEYTİN, Zafer: Türk Medeni Kanunu'nda Kadın Erkek Eşitliğine İlişkin Düzenlemeler, Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ'ye Armağan (Ed. TEOMAN, Ömer), Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2009, ss.1649-1693.

Elektronik Kaynaklar

- [79] Burghartz-İsviçre Davası, Başvuru No: 16213/90, Karar Tarihi: 22.2.1994.
- [80] Kazancı İçtihat-Bilgi Bankası, www.kazanci.com.tr, Erişim Tarihi: 24.10.2020.
- [81] Legalbank-Elektronik Hukuk Bankası, <https://legalbank.net/arama>, Erişim Tarihi: 24.10.2020.
- [82] Leventoğlu Albülkadiroğlu-Türkiye Davası, Başvuru No: 7971/07, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2. Daire, Karar Tarihi: 28.05.2013.
- [83] Lexpera-Hukuk Bilgi Sistemi, www.lexpera.com.tr, Erişim Tarihi: 24.10.2020.
- [84] Niemietz-Almanya Davası, Başvuru No: 13710/88, Karar Tarihi: 16.12.1992.<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57887%22%5D%7D>, Erişim Tarihi: 24.10.2020.
- [85] Stjerna-Finlandiya Davası, Başvuru No: 18131/91, Karar Tarihi: 25.11.1994. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57912%22%5D%7D>, Erişim Tarihi: 24.10.2020.
- [86][Tanbay Tüten-Türkiye Davası, Başvuru No: 38249/09, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2. Daire, Karar Tarihi: 10.12.2013.<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22tanbay%22%5D,%22respondent%22:%5B%22TUR%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-138892%22%5D%7D>, Erişim Tarihi: 24.10.2020.
- [87] Tuncer Güneş-Türkiye Davası, Başvuru No: 26268/08, Avrupa İnsan

Hakları Mahkemesi 2. Daire, Karar Tarihi: 03.09.2013. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22tuncer%22\],%22respondent%22:\[%22TUR%22\],%22itemid%22:\[%22001-126133%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22tuncer%22],%22respondent%22:[%22TUR%22],%22itemid%22:[%22001-126133%22]}), Erişim Tarihi: 24.10.2020.

[88] Ünal Tekeli-Türkiye Davası, Başvuru No: 29865/96, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 4. Daire Kararı, Karar Tarihi: 16.11.2004. [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2229865/96%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-67482%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2229865/96%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-67482%22]}), Erişim Tarihi: 24.10.2020.